

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2023

Tobias Petr

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Komparace ekonomického populismu PiS a ANO v letech
2015-2021**

Bakalářská práce

Autor práce: Tobias Petr

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Dr. habil. PhDr. Petra Guasti, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.4. 2023

Tobias Petr

Bibliografický záznam

PETR, Tobias. *Komparace ekonomického populismu PiS a ANO v letech 2015-2021*. Praha, 2023. 61 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Dr. habil. PhDr. Petra Guasti, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 88 399 znaků

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá ekonomickým populismem českého politického hnutí ANO a polské strany Právo a Spravedlnost. Nejdříve nastíní historický kontext populismu v obou zemích a následně rozebere teorii spojenou s populismem a jeho ekonomickou stránkou. Následovat bude analýza, která do větších detailů ukáže působení obou politických subjektů v letech 2015-2021. Cílem práce je zodpovědět na otázku, jakým způsobem dvě na první pohled podobná populistická uskupení využívají ekonomický populismus a do jaké míry se jejich fungování mění v čase.

Abstract

This bachelor thesis deals with the economic populism of the Czech political movement ANO and the Polish party Law and Justice. It first outlines the historical context of populism in both countries and then discusses the theory associated with populism and its economic side. This will be followed by an analysis that will show in greater detail the functioning of both political entities in the period 2015-2021. The aim of the paper is to answer the question of how two seemingly similar populist groups use economic populism and to what extent their functioning changes over time.

Klíčová slova

Ekonomický populismus, redistribuční politika, ekonomické volení, ANO, Právo a spravedlnost, Česká republika, Polsko

Keywords

Economic populism, redistributive politics, economic voting, ANO, Law and Justice, Czech Republic, Poland

Název práce/Title

Komparace ekonomického populismu PiS a ANO v letech 2015-2021

Comparison of economic populism of PiS and ANO during the period 2015-2021

Poděkování

Zde bych rád poděkoval své vedoucí Dr. habil. PhDr. Petra Guasti, M.A., Ph.D. za věnovaný čas, pravidelné konzultace, cenné rady, vstřícnost a ochotu pomoci při jakýchkoliv komplikacích.

Obsah

Úvod.....	4
1 Vývoj a stav populismu v České republice a Polsku.....	6
1.1 Populismus po ekonomické transformaci v ČR	6
1.2 Populismus po ekonomické transformaci v Polsku.....	7
1.3 Velká recese a vývoj populismu ve 21. století v ČR.....	9
1.4 Velká recese a vývoj populismu ve 21. století v Polsku	12
2 Konceptuální část.....	14
2.1 Definiční znaky populismu.....	15
2.2 Ekonomický populismus	16
2.3 Ekonomické volení a informovaná podpora populistů.....	17
2.4 Populisté u moci	18
3 Metodologie	19
3.1 Výběr metody výzkumu	19
3.2 Zkoumané případy a jejich analýza	19
3.3 Operacionalizace proměnných.....	20
4 Analýza.....	21
4.1 Česká republika a ANO v letech 2015-2017	21
4.2 Polsko a PiS v letech 2015-2017	23
4.3 Komparace fungování ANO a PiS v letech 2015-2017.....	25
4.4 Česká republika a ANO v letech 2017-2019	28
4.5 Polsko a PiS v letech 2017-2019	30
4.6 Komparace fungování ANO a PiS v letech 2017-2019.....	32
4.7 Česká republika a ANO v letech 2019-2021	35

4.8	Polsko a PiS v letech 2019-2021	37
4.9	Komparace fungování ANO a PiS v letech 2019-2021.....	39
5	Závěr	41
6	Summary.....	43
	Použitá literatura.....	46
	Seznam příloh	55

Seznam zkratek

PiS – Právo a spravedlnost

ODS – Občanská demokratická strana

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

SPR-RSČ – Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

KSČ – Komunistická strana Československa

SdRP – Sociální demokracie Polské republiky

SLD – Svaz demokratické levice

SRP – Sebeobrana Polské republiky

VV – Věci veřejné

LPR – Liga polských rodin

PO – Politická platforma

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

EU – Evropská unie

PLN – Polský zlotý

Kč – Koruna česká

USD – Americký dolar

HDP – Hrubý domácí produkt

Úvod

Během posledních dvou dekad bylo možné zaznamenat na území Evropy, zejména pak v některých postkomunistických státech, postupný úpadek úrovně kvality demokracie. K tomu mimo jiné přispěl velkým dílem nově nalezený úspěch tamních populistických uskupení (Hanley & Vachudova, 2018). Některá z nich jsou schopna ve volbách dosáhnout zisků natolik vysokých, že se mnohdy podílejí i na vládnutí. V České republice, Polsku nebo Maďarsku se jim dokonce podařilo proniknout až do samotného čela vlády a v některých případech v této pozici setrvat, nebo si aspoň udržet roli dominantního hráče na tamním politickém hřišti. Je tedy relevantní klást si otázku, jak tato úspěšná populistická uskupení nakládají s nově nabytým vlivem, který dnes v regionech postkomunistických zemí mají či v nedávné minulosti měly. Neméně zajímavou otázkou je, čím populisté své voliče lákají a jak se jim daří udržovat si kontinuální podporu.

Důvodů pro jejich soustavně vysoké volební zisky může být hned několik, přičemž tato práce se primárně bude věnovat těm ekonomickým. Postkomunistické státy si na konci minulého století prošly velkými proměnami týkajícími se změn celkového systému. Následně se na nové uspořádání společnost snažila navyknout. To se nicméně nepodařilo všem a občany těchto zemí nadále rozdělovala ekonomická nerovnost a finanční problémy. Po necelých dvaceti letech od pádu železné opony ve státech střední a východní Evropy postihla svět finanční krize, která svým působením v některých zemích přispěla k nárůstu populismu (Gurieva, 2018). Po 10 letech od odeznění hlavní části krize udeřila pandemie Covid-19, která s sebou přinesla kromě těžkých ztrát na životech i další mnohdy neblahé ekonomické proměny. Tyto události mohly do značné míry ovlivnit životy určitých skupin obyvatel a dále je znevýhodnit v socioekonomickém měřítku.

Nízkopříjmová vrstva, kterými jsou mnohdy například lidé v postproduktivním věku či obyvatelstvo žijící ve chudších regionech dané země, může kvůli krizím, které postihly postkomunistické země, čelit závažným ekonomickým problémům. Tradiční politické strany tyto problémy buďto nejsou schopny dostatečně uspokojivě řešit, anebo je částečně přehlíží, ať už úmyslně či ne. Populisté jsou poté tyto takzvané křivdy (*grievances*) schopni obrátit ve

svůj prospěch tím, že je kontinuálně akcentují a vymezují se proti stranám, které jsou zrovna u moci. Společně s tím začnou obvykle nabízet jednoduchá, rychlá a dobře srozumitelná řešení, kterými mohou oslovit část voličů (Canovan, 1999).

Ukázkovým příkladem využití znevýhodněných obyvatel a jejich problémů pro svůj volební zisk jsou české hnutí ANO a polská strana Právo a Spravedlnost (PiS). Skrz ekonomický populismus a přerozdělovací politiku se oběma uskupením podařilo postupem času vybudovat značnou část svého podporovatelského jádra právě s pomocí skupin obyvatel, na které se „zapomnělo“. Tato bakalářská práce poskytne hlubší analýzu týkající se fungování a chování obou stran z hlediska ekonomického populismu. V současné literatuře chybí do určité míry pohled na to, jak moc se liší sliby a reálné činy těchto uskupení, jakmile se chopí moci a podílejí se na vedení země. Výzkumná otázka této bakalářské práce proto bude „*Jak využívají PiS a ANO ekonomický populismus a jak se během let 2015-2021 jejich přístup proměňoval?*“.

První část této práce bude zahrnovat shrnutí stavu poznání, které popíše vývoj populismu v Polsku i České republice. Pokusí se nastínit situaci po transformaci ekonomického systému na začátku 90. let a období po globální ekonomické krizi, která postihla svět na konci první dekády 21. století. Tato část se bude mimo jiné zabývat i otázkou, zda a jakým způsobem měly tyto události vliv na nárůst populismu v obou zemích. Následně naváže konceptuální část, kde dojde ke zkoumání teorie, která stojí za ekonomickým populismem a jeho aplikací u moci.

Po vymezení konceptualizace se práce přesune k operacionalizaci. Pro účely této analýzy budou vytvořeny dvě případové studie, každá pro jednu ze zkoumaných politických uskupení. Na metodologii bude navazovat hlavní a největší část práce, kterou je analýza. Struktura této analýzy se bude pohybovat v rozmezí sedmi let (roky 2015-2021), které budou následně rozděleny do tří časových úseků. Roli bude hrát jak chování v roli juniorního koaličního partnera, tak i postupná proměna přístupu během vládního působení, a nakonec populistická přerozdělovací politika za pandemii Covidu-19.

Na závěr se bakalářská práce bude soustředit na shrnutí celkového obsahu, který byl podroben zkoumání. Zaměří se rovněž na popsání nových poznatků, které byly z práce vyvozeny.

1 Vývoj a stav populismu v České republice a Polsku

V této části se práce zaměří na vývoj a stav populismu po transformacích ekonomického systému na začátku 90. let a finanční krizi na konci první dekády 21. století. Je důležité podívat se, zda tyto dvě události přispěly svým působením k nárustu populismu v České republice a Polsku. V obou případech docházelo ke zvýšení nezaměstnanosti a celkové ekonomické stagnaci, což může mnohdy přispět ke zvýšené podpoře nových populistických uskupení (Margalit, 2019).

1.1 Populismus po ekonomické transformaci v ČR

Česká republika (v té době ještě Česká a Slovenská Federativní Republika) si ze začátku své demokratické cesty prošla znatelným poklesem HDP, s čímž se na začátku 90. let potýkala většina postkomunistických států. V roce 1993 se ale země osamostatnila a zaznamenala výrazně nižší míru strádání oproti nově vzniklé Slovenské republice (Garner & Terrell, 1998).

Růstu ekonomiky ale nepomáhaly například nezkušené výpůjčky, které poskytovaly domácí banky. Těm později musel stát poskytovat finanční pomoc, což způsobilo další prohlubování deficitu rozpočtu. Společně s privatizacemi státem vlastněných podniků, která přinesla spíše smíšené výsledky, tak došlo k dalšímu zbrzdování ekonomiky (Myant, 2007). Česká republika se dále úspěšně ekonomické recesi vyhýbala až do roku 1997. Ta byla mimo jiné přiživována korupčním jednáním spojeným s privatizacemi a celkovým zpomalováním ekonomiky země. Po několika letech od reformu je i přesto transformace vnímána víceméně jako úspěšná, k čemuž přispěl i silný automobilový průmysl a nový příliv investic ze zahraničí (Myant, 2007).

V zemi stále zůstávaly skupiny obyvatel, kterých se změny ve společnosti hluboce dotkly a negativně ovlivnily jejich životy. Jejich podíl v celkové populaci nicméně nenabyl většinových rozměrů. Tomu napomohla například nízká míra nezaměstnanosti a nově vytvořená podpora obyvatel bez práce (Garner & Terrell, 1998).

Politická struktura byla přibližně do druhé dekády 21. století značně stabilizována. Systém byl rozdělený na pravicový tábor, kterému dominovala Občanská demokratická strana (ODS), a levicový tábor, jehož elektorát měla v rukou primárně Česká strana sociálně demokratická

(ČSSD). Tyto dvě velké strany se během zmíněného období střídaly u moci ve vládních koalicích s menšími stranami. Jediným nově zformovaným populistickým uskupením, který se těšil jisté míry relevantnosti, byla během 90. let radikální pravicová strana Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ). Ta propagovala spíše explicitně nacionalistickou až rasistickou rétoriku a kritiku nově konsolidovaných politických stran provádějících proces transformace. Nebyla ale schopna využít nespokojenost skupin obyvatelstva dostatečně účinně a po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 ztratila většinu svého vlivu (Kaltwasser et al., 2017; Kopecký, 2017).

Další z prominentních antisystémových stran v české politice byla Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), která vznikla jako nástupnické uskupení původní Komunistické strany Československa (KSČ). Ta byla rozpuštěna na počátku 90. let a KSČM tak měla výhodu již pevně ukotvené a věrné voličské základny, která byla disciplinovaná již z dob komunistického režimu. Podporu této strany umocnil fakt, že transformace ekonomiky s sebou přinesla nutnost adaptovat se na zcela nový soubor pravidel, který byl oproti stabilnímu komunistickému režimu více rizikový a přinášel s sebou větší míru nejistoty. Zároveň přeorientování se na tržní ekonomiku nevyhovovalo všem skupinám obyvatelstva, jelikož jejich živnost byla přímo spjata s fungováním minulého režimu (Kunštát, 2004). Oproti SPR-RSČ dokázala KSČM zaregistrovat a dlouhodobě úspěšně využívat toto nostalgické tíhnutí určitých částí obyvatel. Využívala již výše zmíněných problémů, které se během transformace ekonomiky negativně podepsaly na vývoji životního standardu obyvatel a státním deficitu. S postupem 90. let se straně podařilo přebrat voliče krajně pravicových i jiných krajně levicových uskupení (Kunštát, 2004).

1.2 Populismus po ekonomické transformaci v Polsku

V případě Polska byla při přechodu ze socialismu na kapitalismus zvolena taktéž „šoková terapie“. Na samém počátku 90. let zde došlo k poměrně vysokému propadu HDP a zhoršení úrovně inflace. Situace se nicméně začala během následujících několika let zlepšovat a rapidní systémové změny přinesly v zemi převážně pozitivní výsledky (Randhawa, 2002; Rondinelli & Yurkiewicz, 1996).

Jako v jiných případech se ale i zde objevili vítězové a poražení. Před demokratizací byla více než jedna čtvrtina obyvatel zaměstnána v zemědělském či výrobním sektoru. Po transformaci

ekonomiky ale došlo k velkému přelivu ke službám. To s sebou neslo i míru nezaměstnanosti, která dosahovala oproti České republice mnohem vyšší úrovně (v polovině roku 1994 až 17% z celkové populace) (Dawson, 1995). Platová nerovnost byla v celkovém měřítku sice nižší, nicméně určité skupiny lidí byly vývojem postihnuty. Bylo tomu například u farmářů a dělníků (převážně těch staršího věku), které postihl přechod nejvíce a nerovnost v platech zde byla nejvíce znatelná (Garner & Terrell, 1998).

První populistické chování se v novém demokratickém Polsku objevilo již v roce 1990 při první prezidentské volbě (oproti České republice zde byla od začátku volba přímá). Ačkoliv se vítězem stal zakladatel hnutí Solidarita a jedna z hlavních tváří boje proti režimu Lech Walesa, vysokou podporou disponovali i další kandidáti (Bell, 1997). Jedním z nich byl Stan Tymiński, který se nakonec Walesovi postavil ve druhém kole. Před volbami nebyl příliš známou osobností, dostal se ale do popředí díky své kritice nových konsolidovaných sil v zemi a celkového demokratického přechodu. Vymezoval se proti vládnoucí elitě a odděloval tuto skupinu od ostatních občanů žijících v Polsku, což je jedním z hlavních rysů populismu (Canovan, 1999). Oba kandidáti měli část svého voličstva z řad nezaměstnaných, ekonomicky nezajištěných obyvatel a lidí s nižším příjmem, u Tymiňského ale tato skupina převažovala (Bell, 1997).

Oproti České republice došlo v Polsku k větší restrukturalizaci tamní komunistické strany (PZPR). Po jejím definitivním zániku v roce 1990 došlo ke vzniku Sociální demokracie Polské republiky (SdRP), která je považována za nástupnickou organizaci. Ačkoliv se strana distancovala od komunistického režimu, její členové (primárně z PZPR) kritizovali příliš rychlé systémové změny zavedené novou demokratickou vládou, jelikož vedly k vysokému růstu nezaměstnanosti. Společně s několika dalšími subjekty vytvořily koalici s názvem Svaz demokratické levice (SLD), která se v roce 1999 stala oficiálně stranou (Zubek, 1995).

Členem, a i částečným zakladatelem SdRP byl Aleksander Kwaśniewski, který v letech 1995 a 2005 vyhrál prezidentské volby. Toto vítězství bývalého dlouholetého člena polské komunistické strany je připsáno zlepšující se ekonomické situaci, která se ale začala projevovat příliš pozdě. V době prezidentských voleb byla součástí koaliční vlády právě SLD. Právě té byly přiznány zásluhy na poklesu nezaměstnanosti, kterou v té době země zažívala, což se pozitivně promítlo na podpoře Kwaśniewského. Dalším faktorem porážky Lecha

Walesy byla neschopnost stran, které vznikly po rozpuštění Solidarity, shodnout se na podpoře jednoho kandidáta (Bell, 1997).

Stejně jako prezidentské volby se i volby do polské Poslanecké sněmovny brzy obrátili proti antikomunistickému křídlu. V roce 1993 zvítězila SLD a společně s konzervativní Polskou lidovou stranou uzavřela koalici (IPU, 1993). Výhra de facto nástupnické komunistické strany a odklonění se od reformního proudu, je připisováno nespokojenosti obyvatel s ekonomickým vývojem. Situace v Polsku potřebovala od zavedení šokové terapie několik let na stabilizování, mezitím ale došlo k poškození velké části obyvatelstva. Společně s nárůstem nezaměstnanosti rostla i poptávka voličů po stranách, které by kladly větší důraz na redistribuční politiku. Panovaly obavy, že nová koalice zastaví reformní snahy minulé vlády. To se však nestalo a SLD se rozhodla v transformaci pokračovat dále (Bell, 1997).

Dalším zajímavým uskupením, které se populisticky zaměřovalo na nezaměstnané a finančně nezajištěné byla Sebeobrana Polské republiky (SRP). V roce 1992 se stala politickou stranou a zároveň i odborovou organizací. Aktivně se vymezovala proti ekonomickým reformám a vládnoucím elitám, proti kterým pořádala veřejné protesty. Ačkoliv SRP cílila na nezaměstnané obyvatele a pracovníky v zemědělském sektoru postižené transformací, během 90. let se do Sejmu nedostala. Až v roce 2001 zaznamenala strana mohutný nárůst podpory ve formě obdržení 10 % hlasů v parlamentních volbách. Tento úspěch se opakoval i v dalších volbách, kde strana získala o 5 % více. SRP si ale podporu nedokázala udržet a během následujících období se jí již nepodařilo do Sejmu dostat (Wysocka, 2009).

1.3 Velká recese a vývoj populismu ve 21. století v ČR

Politický systém v České republice byl během prvních 20let stabilní a pevně konsolidovaný se střídáním volebních vítězství pravicového ODS a levicového ČSSD, které většinou následně uzavíraly koaliční smlouvy s menšími uskupeními (Powell & Tucker, 2014). Na začátku druhé dekády 21. století se však situace změnila a do Poslanecké sněmovny postupně začaly ve větším měřítku pronikávat nové politické strany a hnutí, přičemž některým se podařilo udržet si voličskou podporu.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 bylo možné zaznamenat poprvé výrazný odklon od dvou hlavních tradičních stran, což znamenalo počátek konce dosavadního

politického uspořádání v České republice (Balík & Hlousek, 2016). Tento trend se dále objevil i ve volbách v roce 2013 a vyvrcholil v roce 2017, kdy se vítězem nestala ani jedna z tradičních stran, ale relativně nové hnutí ANO.

Finanční krize zasáhla Českou republiku ke konci roku 2008 ve formě znatelného snížení HDP. O rok později byl těžce poznamenán i státní rozpočet, jehož schodek dosahoval bezprecedentních 192 miliard Kč. Nezaměstnanost vzrostla v celé zemi během let 2007-2009 o 52 %, přičemž jednotlivé kraje k této hodnotě přispívaly rozdílně. Nejvíce zasažené tvořil Plzeňský, Liberecký nebo Olomoucký kraj. Kupodivu kraj Ústecký či Moravskoslezský, které bývají považovány za nejchudší regiony v republice (MMR 2017), zaznamenaly celkově nejnižší nárůst ze všech (Mazurek, 2011). Ekonomická stagnace a vyšší míra nezaměstnanosti pronásledovaly Českou republiku i po konci hlavní části recese v roce 2009 (Havlík, 2015; Mazurek, 2011). Řešení problémů spojených s finanční krizí se tak staly hlavním tématem rozebíraným během voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010. V menší míře se toto téma také objevilo v následujících volbách v roce 2013 (Havlík, 2015).

Přes všechny potíže, které s sebou přinesla, je potřeba zdůraznit, že ekonomická recese tvořila pouze jeden z důvodů rozpadu dosud zakořeněné politické scény a nástupu nových populistických stran. Ve stejné době docházelo i k vnitrostranickým nepokojům uvnitř ODS, od které se odtrhla část jejích členů. Ta byla nespokojená s vedením strany a sama následně založila Občanskou konzervativní stranu a Stranu svobodných občanů (dnes Svobodní), které nicméně dosahovaly pouze marginálních volebních výsledků (Balík & Hlousek, 2016). Podobný vývoj zaznamenala i ČSSD, jejíž dva bývalý předsedové založili svá vlastní politická uskupení. Miloš Zeman tomu tak udělal v roce 2009 se Stranou práv a občanů – Zemanovci a Jiří Paroubek o dva roky později se vznikem Národních socialistů – Lev 21. Ačkoliv taktéž nedosáhli nikdy kýžených úspěchů, podařilo se jim aspoň z části ČSSD oslabit (Balík & Hlousek, 2016).

Kromě fragmentizace dvou hlavních politických stran a ekonomické krize přispěla k prvotnímu úspěchu populistických stran i obecná nespokojenost občanů s tehdejšími politickým vývojem v zemi. Ta se během let 2007 až 2012 oproti předchozím rokům zvyšovala a společně s tím narůstala nedůvěra v demokratické státní instituce (Havlík, 2015). Voliči si začali spojovat tradiční politické strany, které byly od začátku vzniku demokratické České republiky součástí jejího systému, s rostoucí korupcí. Vlády ODS během let 2006-2009

(v čele s Mirkem Topolánkem) a 2010-2013 (v čele s Petrem Nečasem) jsou často spojovány s různými korupčními aférami společně s předčasnými konci, které je potkaly. Mezi jejich pádem a dalšími volbami zároveň došlo k zformování úřednických vlád, které byly sestavené z nestraníků. Ty ale fungovaly bez jisté legitimacy, kterou by získaly pouze skrz zvolení občany (Havlík & Hloušek, 2014). Tyto faktory přispěly k dalšímu zvýšení nedůvěry v politické instituce.

Podpora stran, které dosud ve volbách vítězily, se začala vytrácet a započal nástup nových uskupení. Prvním z nich byly Věci veřejné (VV), které se jako politická strana registrovaly již v roce 2002. Během následujících 8 let byly aktivní, ačkoliv neúspěšně, převážně v regionální politice. Až ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 se jejich ambice a pozornost přesunuly na celostátní scénu, kde zaznamenaly úspěch. Během kampaně se silně vymezovaly proti dosud vládnoucím elitám a nabízely alternativu zklamaným a nedůvěřivým občanům (Havlík & Hloušek, 2014). Oproti ODS nebo ČSSD neměly VV jasné ideologické směřování, místo toho si ve svém programu vypůjčovaly pravicová i levicová řešení na socioekonomické otázky. Během funkčního období se nicméně strana rozpadla a v dalším politickém vývoji již nefigurovala (Havlík & Hloušek, 2014).

V roce 2012 bylo založeno podnikatelem a miliardářem Andrejem Babišem hnutí ANO 2011 (dále jen ANO). Úspěšně navázalo na populistickou rétoriku VV, přičemž se podobně označovalo za protikorupční hnutí a vymezovalo se proti všem tradičním stranám. Zároveň svými výroky rozdělovalo společnost vytvořením vlastní společenské třídy, kam patřili všichni tehdejší politici. Právě ty ANO označovalo za nepřátele lidu, kteří svým korupčním jednáním a neschopností zhoršili podmínky v České republice (Havlík, 2019). Oproti typickým populistickým uskupením se ale z hnutí postupem času vytrácelo akcentování návratu moci zpět občanům země (Havlík, 2015).

Během voleb do Poslanecké sněmovny 2013 získalo ANO 18,65 % (ČSÚ 2013) z celkového počtu hlasů, a i přes své vymezování se následně se stalo koaličním partnerem ve vládě vedené ČSSD. Za svůj úspěch vděčilo hnutí v těchto volbách převážně pravicově orientovaným voličům. ANO se v té době jevilo jakožto jedno z mála atraktivních alternativních politických uskupení, což vedlo k vysoké podpoře i ze strany bývalých voličů VV. Primárně se tomu tak dělo na severozápadě, severovýchodě a v menších oblastech středních Čech (Voda & Havlík, 2021).

Podpora hnutí ale nezůstala stejná a v následujících volbách v roce 2017, které byly pro ANO vítězné, se zásadně změnila. Od roku 2013 se voličská základna přesunula a nyní ji tvořili převážně levicoví voliči. Nově bylo hnutí úspěšné v regionech, které byly původně tradičně spojované s podporou pro ČSSD a KSČM, například v Ústeckém nebo Moravskoslezském kraj. Tato nově nalezená podpora tak znamenal odliv voličů od obou levicových stran, což vedlo k jejich dalšímu oslabení (Voda & Havlík, 2021).

1.4 Velká recese a vývoj populismu ve 21. století v Polsku

V porovnání s Českou republikou byl politický systém v demokratickém Polsku od začátku mnohem méně stabilní, což bylo obecně pro postkomunistické země celkově příznačnější. Vznikala nová politická uskupení, další zanikala, nebo se spojovala s jinými. Do roku 2011 nebylo vládní strany, která by obhájila své postavení a vyhrála následující volby. Volební účast se zároveň postupně snižovala a v roce 2005 dosáhla pouhých 40,5 % (Slomczynski & Shabad, 2012).

Během 90. let dominoval na politické scéně konflikt mezi uskupeními vycházejících z protikomunistické opozice a pokračovateli bývalé PZPR. Zároveň byl důležitý spor mezi podporovateli státem řízeného hospodářství a volného trhu (Jasiewicz, 2014). V prostředí, ve kterém docházelo k opakovaným neúspěchům o znovuzvolení a konstantní rotaci vládnoucích stran, bylo pro nové politické subjekty jednodušší uchytit se. Populisté zaregistrovali příležitost využít negativní dopady spojené s ekonomickou transformací. Dělo se tak například s nezaměstnaností, která dosahovala v roce 2000 16,3 % a další 2 roky nadále rostla (World Bank 2022). Levicová SLD byla společně s antikomunistickou opozicí považována za součást elity konformující s novým systémem, jelikož pokračovala s reformami započatými stranami vycházejícími z původní Solidarity. V kombinaci s jejími korupčními kauzami došlo k postupné diskreditaci uskupení (Bell, 1997).

Volby do Sejmu roku 2001 bývají také označovány jako „neočekávané zemětřesení“, jelikož došlo poprvé k velkému úspěchu do té doby poměrně marginálních uskupení. Tento překvapivý výsledek voleb započal změnu politického vývoje v Polsku. SLD se stalo vítězným uskupením, nově ale přibylo i již zmíněné SRP, které se umístilo na třetím místě.

Následovala strana PiS a šesté místo obsadila krajně pravicová Liga polských rodin (LPR) (Szczerbiak, 2002).

Během období trvajících do roku 2005 se PiS nicméně snažilo držet si jistý odstup od radikalistické politiky obou uskupení. Původně se tato strana založená bývalým členem Solidarity Jarosławem Aleksanderem Kaczyńskim zaměřovala na boj s korupcí a dekomunizací státu, v té době stále více sílící témata. PiS se vymezovala proti politickým silám, které vybudovaly demokratické Polsko, jelikož uzavřely dohodu s komunisty týkající se pokojného přechodu k novému režimu výměnou za jejich bezúhonnost. Tímto jednáním se straně podařilo získat nové voliče a v následujících volbách se stala vítězem. Po nepovedeném pokusu o sestavení koalice se stranou Politická platforma (PO), která skončila ve volbách druhá a figurovala jakožto hlavní rival PiS, došlo ke spojení s radikálními SPR a LPR. Ačkoliv tato vláda vydržela u moci pouhé dva roky kvůli chaotickému fungování koalice, měla značný vliv na směřování polské politiky. PiS se podařilo přebrat od SPR populistický důraz na socioekonomické problémy a od LPR prohloubení konzervativních kulturních názorů, což vedlo k větší radikalizaci strany. Hlavní témata, která byla spojena s oběma koaličními partnery, si tak postupem času přivlastnilo PiS, čímž došlo i k přelivu voličů. SPR i LPR přišly o potřebnou podporu a dále se jim již nepodařilo do Sejmu dostat (Stockemer, 2019).

Polsko nebylo velkou finanční krizí na konci první dekády 21. století postiženo zdaleka tolik, jako tomu bylo u ostatních členů Evropské unie. Faktorů pro úspěch polské ekonomiky je hned několik. Země byla před příchodem krize ekonomicky na vzestupu díky investicím ze strany Evropské unie a jiných zahraničních aktérů, přičemž došlo i k velkému zvýšení pracovní produktivity a soutěživosti. Polská ekonomika byla také poměrně málo otevřená mezinárodnímu obchodu, což zmírnilo dopady šoku zvenčí. Zároveň její velkou část tvořila šedá ekonomika, což pomohlo k větší stabilizaci příjmů domácností. Tyto atributy byly ironicky spojovány s rozvíjejícími se zeměmi, které se snaží dohnat ekonomicky vyspělejší státy. Ve výsledku ale pomohly Polsku vypořádat se poměrně obstojně s novou finanční krizí (Biec, 2011).

Polsko tedy v tomto období oproti mnoha ostatním zemím nárůst nových populistických uskupení neznamenalo. To nicméně neznamenalo, že by zde byl populismus zcela vymýcený. PiS se jako politické straně podařilo uchytit a nadále dosahovala vysokých

volebních úspěchů. V letech 2007 i 2011 vyhrála volby PO a PiS tak skončila v opozici. I přesto vyvíjela konstantní nátlak na vládní koalici a snažila se podrýt jejich důvěryhodnost u veřejnosti (Stockemer, 2019). PO a její partnery vykreslovala jako zkorumpovanou elitu, která zabraňuje rychlejšímu ekonomickému pokroku Polska. Zároveň využila letecké havárie z roku 2010, při které mimo dalších elit národa tragicky zahynul tehdejší prezident Lech Kaczyński, bratr předsedy PiS. Tato letecká katastrofa měla být podle strany údajně zaviněna předsedou PO a tehdejším premiérem Donaldem Tuskem, který se spojil s ruskými silami (Markowski, 2019; Stockemer, 2019).

V roce 2015 došlo k velkému návratu PiS jakožto vítěze parlamentních i prezidentských voleb. Díky silné kampani vedené proti straně PO se podařilo zmobilizovat i část jejich bývalých voličů, kteří uvěřili PiS a odevzdali svůj hlas právě tomuto uskupení. Důležitou roli hráli slíbené kroky v programovém prohlášení, které byly sice vysoce populární, ale zároveň i dlouhodobě neudržitelné. Šlo například o státní příspěvky rodinám s dětmi či o zrušení zvýšení odchodu do důchodu zavedené bývalou koalicí. Katolická církev v Polsku se během voleb jasně stavěla na stranu PiS a měla tak také určitý podíl na jejich výsledku (Markowski, 2019).

Následující volby do Sejmu v roce 2019 skončily opětovným vítězstvím PiS. Během svého čtyřletého vládnutí působila strana mnohdy v rozporu s ústavou a postupně rozmontovávala soustavu dělby moci, primárně oslabením nezávislosti soudnictví. Z velké části také ovládla polská média, čímž si vytvořila nekritickou formu propagace. Během prvního funkčního období vedla silnou populistickou politiku přerozdělování, ve které se zaměřila na finančně znevýhodněné obyvatele. To vedlo k celkovému zvýšení voličů mezi seniory, lidmi s nižším vzděláním a žijícími na venkově. Podle dat si PiS v této době mohla přisuzovat podporu dvou třetin polských občanů nacházejících se v jedné z těchto tří skupin (Markowski, 2020).

2 Konceptuální část

Konceptuální část se nejdříve pokusí rozebrat, co populismus znamená. Pro účely této práce je potřeba v první řadě vymezit, jakými znaky se vyznačuje a jak se oproti typickým politickým ideologiím liší. Po definování tohoto obecného pojmu bude popsána poptávka a nabídka populismu, které částečně vysvětlují jeho podporu a jsou dále vázány na jeho ekonomickou

stránku. Dále přijde na řadu větší prozkoumání populismu právě z hlediska ekonomického, konkrétně ve střední a východní Evropě. Skrze využívání této strategie cílí populistické strany na znevýhodněné vrstvy a zaměřují se na přerozdělovací politiku, což jim ve výsledku může přinést větší volební podporu. Rovněž bude rozveden pojem ekonomického volení, které je s populistickým přerozdělováním spojené a zároveň se zaměří i na informovanost voličů hlasujících pro tato uskupení. Na závěr konceptuální části se práce pokusí nastínit poznatky o populistických aktérech, kterým se podařilo zvítězit v demokratických volbách a úspěšně se ujmout moci. Půjde primárně o přiblížení toho, jakým způsobem tito aktéři nakládají se svou nově získanou mocí a jakým směrem se obecně ve svém působení ubírají.

2.1 Definiční znaky populismu

Ačkoliv doposud nebyla vytvořena ucelená a všeobecně uznávaná definice populismu je v současnosti na společných znacích tohoto chování mnohem větší obecná shoda než bývala (Akkerman et al., 2014). Nejdříve je důležité uvést, že populismus není obsahově považován za jednotný pojem a je potřeba ho odlišovat od ostatních politických ideologií. Oproti nim je totiž ve specifickém postupu řešení problémů poměrně vyprázdněný a není schopen toho sám o sobě příliš mnoho nabídnout. Poměrně často jsou tedy populistická politická uskupení zároveň i inspirována jinými ideologiemi. Mohou v sobě tedy obsahovat prvky jak levicové politiky, se kterou se strany snaží oslovit ekonomicky znevýhodněné skupiny občanů, tak i pravicové politiky, kde je časté vyzdvihování zájmů daného národa nad ostatními (Mudde & Kaltwasser, 2013). Populismus bývá také označován za jakousi chameleonovou politickou ideologii, jelikož se jeho podoba odráží od momentálního prostředí, ve kterém se zrovna nachází. Populistická hnutí jsou taktéž mnohdy závislá na charismatickém lídrovi, který figuruje jakožto hlavní mluvčí hnutí (Taggart, 2004).

Hlavním znakem populismu je rozdělování společnosti na takzvaný „lid“ a antagonistickou vládnoucí elitu. Tento lid je populisty charakterizován jakožto ctnostná homogenní skupina, jejíž morální hodnoty jsou neposkvřené. Je zároveň vnímán jakožto pravý suverén státu, jehož pravomoci jsou nicméně omezeny a potlačovány zkorumpovanou elitou. Právě ta se svými hodnotami, které jsou podle populistů objektivně špatné a nemorální, musí být odstavena od moci, aby došlo k navrácení suverenity lidu (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2018). Populistická uskupení se zároveň staví do pozice zástupců a mluvčích tohoto lidu

v politické sféře. Jejich představitelé mohou obvykle využívat tři možné způsoby rozdělování společnosti. Hovoří buďto o „sjednoceném lidu“ neboli zemi nebo národu, který stojí proti již zmíněným elitám. Dále mohou zmiňovat „naše lidi“, což je často míněno v konotaci s etnikem či rasou. V poslední řadě je možné pozorovat v rétorice populistů spojení „obyčejní lidé“, což apeluje na občany, kteří nemají vysoké vzdělání a nepatří mezi socioekonomicky privilegované (Canovan, 1999).

Společně se snahou vytvořit názorovou propast mezi jednotlivými skupinami ve společnosti, stojí zároveň populisté v opozici proti názorovému pluralismu. Kvůli vnímání lidu jakožto homogenní masy s jedním cílem pro ně není možné připustit jakékoliv rozdílné smýšlení, což je ale jedna z klíčových podstat liberální demokracie. Populisté tak často kvůli tomu nejsou nakloněni ke kompromisům a vyjednáváním (Akkerman et al., 2014). Populismus se také dá považovat za jistou kritiku liberální demokracie (Marcos-Marne et al., 2020). Může totiž poukazovat na přehlížené problémy a sloužit tak i jako určitý ukazatel nespokojenosti ve společnosti.

V odborné literatuře popisující definici populismu je možné nalézt rozdělení na takzvanou nabídku a poptávku. Jde o dvě formy, kterými lze tento fenomén zkoumat, a to jak ze strany voličů, tak i ze strany samotných politických aktérů.

První z nich tvoří poptávka neboli populistické tendence a nálady potencionálních voličů. Důležitým faktorem je ale v tomto případě i ekonomická spokojenost či nespokojenost obyvatelstva, přičemž při větší míře finanční nejasnosti a nezabezpečení vzrůstá i podpora populistických uskupení (Benczes & Szabó, 2022; Guiso et al., 2017). S touto formou je také spjat termín ekonomické volení, které do větších detailů práce dále rozebírá.

Druhou částí dělby populismu je nabídka. Do této strany zkoumání populismu spadá již chování samotných populistických uskupení. Může jít například o to, k jaké politické ideologii se tyto útvary přikloní a jaké postoje zaujmou, pokud se jim podaří dostat se k moci.

2.2 Ekonomický populismus

Ekonomický populismus je možné popsat jako způsob politiky, která se snaží o navrácení ekonomické suverenity určitým znevýhodněným skupinám (Ivaldi & Mazzoleni, 2020).

Populisté skrz tuto nerovnost dále akcentují rozdíl mezi lidem, který jehož ekonomický stav upadá a vládnoucí elitou, která je na vině a lid svým jednáním ohrožuje. Ekonomická stránka populismu se zároveň vyznačuje vysokou mírou státních výdajů a redistribuce. Populisté u moci tak posilují roli státu co se týká finančního zajištění obyvatel (Jasiewicz, 2014; Stockemer, 2019).

V případě střední a východní Evropy se po ekonomických transformacích, které se v postkomunistických zemích začaly odehrávat na počátku 90. let, staly nové politické systémy navyknuté na důvěřování neoliberalním reformám. Zlom nastal během finanční krize v roce 2008, která se na některých těchto zemích negativně podepsala. Důvěra v systém volného trhu a v závislost na západních politických a bankovních institucích byla otřesena. Zároveň došlo i k částečné diskreditaci sociálnědemokratických a dalších levicových stran, které silně prosazovaly ekonomické reformy a postupem času se posouvaly čím dál více do ideologického středu (Berman & Snegovaya, 2019; Orenstein & Bugarič, 2022). K tomu nebyly schopny zaregistrovat skutečnost, že se jejich volební podpora změnila a vyžaduje liberálnější přístup. Tato neochota modernizovat se způsobila taktéž částečný odliv voličů mimo jiné i k pravicovým či zeleným stranám (Abou-Chadi et al., 2021).

Vzhledem k dekadám stráveným v komunistickém režimu si značná část obyvatel zvykla na silný stát, který se o ně postará. Krize v nových demokratických systémech v nich vyvolaly vlnu nedůvěry. Těchto skutečností si všimla různá populistická uskupení, která začala postupně obhajovat pozici dříve zastávanou levicovými stranami (Berman & Snegovaya, 2019). Jelikož se tyto dříve jistým způsobem protestní strany sžily s politickým systémem, často již nevěnovaly pozornost socioekonomickým křivdám obyvatel (Canovan, 1999). Populistická uskupení byla schopna nabídnout pomoc „obyčejným lidem“ a zaplnila tak tuto nově vytvořenou poptávku (Orenstein & Bugarič, 2022).

2.3 Ekonomické volení a informovaná podpora populistů

S populismem, primárně tedy s jeho podporou, je spojen dále i termín *ekonomické volení* (economic voting). Skrz něj se totiž dá vysvětlit aspoň částečným způsobem nárůstu úspěšnosti nových populistických uskupení. Ekonomika a s ní spojená frustrace obyvatel je považována za jednu z hlavních hnacích sil v úspěchu populistických hnutí (Havlík & Voda,

2018). Pokud se země nachází v krizi nebo se životní situace obyvatelstva objektivně kontinuálně zhoršuje či nezlepšuje, pak je pravděpodobné, že začne klesat i obliba vládních sil. Následkem toho dojde k odlivu části voličů, kteří během následujících voleb buďto volí jiná uskupení, nebo se volby zcela zdrží. Jde tedy o jakési protestní hlasování, kterým si voliči vybírají někoho, kdo jim nabídne více než jimi dosud podporované strany. Není ovšem obecná shoda na tom, zda je pro voliče důležitý celkový ekonomický vývoj země, nebo pouze svůj osobní blahobyť (takzvané *egocentrické volení*). Zároveň je v době nezvládnutých krizí obecně vyšší nálada hledat nové alternativy a taktéž určitým způsobem potrestat neschopnost vládních sil tyto krize řešit (Benczes & Szabó, 2022; Marcos-Marne et al., 2020). Skupiny nezaměstnaných voličů jsou méně pravděpodobné, že vhodí svůj hlas vládě, která je momentálně u moci. Pokud země pod touto vládou nevykazuje dostatečný blahobyť či zlepšení HDP, může taktéž dojít k volení uskupení nacházejících se v opozici (Jastramskis et al., 2021).

O voličích populistických stran je mnohdy předpokládáno, že jejich informační gramotnost týkající se politiky je poměrně nízká a do volby těchto uskupení jsou tak snadno zmanipulováni. Studie týkající se parlamentních voleb 2015 v Polsku nicméně ukazuje, že tomu vždy tak není. Je totiž pravděpodobnější, že neinformovaná skupina obyvatel spíše nepřejde k volbám, než že vhodí svůj hlas populistickému uskupení. Voliči, kteří spadají do informované skupiny, mohou být zmobilizováni k volbě stejně dobře, jako druhá skupina (Stanley & Cześniak, 2022).

2.4 Populisté u moci

Postupný nárůst populismu může v zemích jím postižených vést ke zvolení těchto alternativních uskupení do čela exekutivních funkcí. Jelikož se tato práce věnuje zkoumání chování populistů u moci, je důležité položit si otázku, jak se dá jejich vládnutí obecně charakterizovat. Právě již zmíněné populistické nálady obyvatelstva jsou spjaty se způsobem fungování výkonu moci a jeho uplatňováním v ekonomickém měřítku. Obecně vzato se chování populistů u moci vyznačuje silnou redistribuční politikou společně s apelem na upřednostnění domácí produkce a protekcionistickými tendencemi (Benczes & Szabó, 2022). Například právě již zmíněné soustředění se na redistribuční politiku může mít zpočátku pozitivní ekonomické důsledky, ale z delšího hlediska je tato strategie neudržitelná.

V důsledku má tedy mnohdy populistické působení na finanční odvětví státu neblahé důsledky, buďto ve formě zvýšení inflace a schodku rozpočtu nebo celkového zpomalení ekonomiky (Benczes & Szabó, 2022; Guriev, 2018).

3 Metodologie

Metodologická část se nejprve pokusí vysvětlit zvolenou metodu výzkumu, která bude využita ke komparaci. Dále bude zdůvodněn výběr konkrétních dvou uskupení PiS a ANO. Nakonec se práce zaměří na popis analýzy a proměnných, které budou v analytické části hrát hlavní roli.

3.1 Výběr metody výzkumu

Druhá část bakalářské práce bude primárně zaměřena na analýzu působení dvou politických uskupení označovaných za populistická v průběhu šesti let. Pro tento specifický případ bude pro obě z nich vytvořena případová studie (*case study*), která bude popisovat stav několika předem určených proměnných v čase. Následně dojde k vzájemné komparaci dat, které tyto případové studie vykazaly.

Metoda případových studií nemá v současnosti žádnou ustálenou definici. Může být nicméně obecně vnímána jakožto podrobný a systematický výzkum jednoho subjektu, skupiny, komunity či jiných výzkumných jednotek. Data týkající se několika proměnných spojených s těmito případy, jsou důkladně prozkoumána a je vytvořena analýza. Případových studií může být takto vytvořeno několik. Jejich výsledky jsou poté porovnány mezi sebou, což lépe poukáže na jejich podobnosti a odlišnosti (Heale & Twycross, 2018).

3.2 Zkoumané případy a jejich analýza

Jeden z primárních kritérií při výběru vzorků pro případovou studii je jejich reprezentativnost. Pro téma práce, které se zabývá nárůstem populismu kvůli ekonomickým problémům, jsou Česká republika a Polsko ideálními zeměmi pro výzkum. V obou z nich dochází v poslední

době ke zvýšení oblíbenosti obou hlavních populistických aktérů ANO a PiS, která mimo jiné pro svůj úspěch využívají přerozdělovací politiku a míří na podobné skupiny obyvatelstva.

I přes to, že jsou tato uskupení označována za populistická, je důležité klást si otázku, do jaké míry se v jejich postupech navzájem odlišují. Z předchozího popisu vývoje populismu v obou zemích je patrné, že oba subjekty vznikly z odlišných důvodů a v jiné době. Jejich ideologické směřování se taktéž liší. PiS bývá v literatuře označováno za pravicovou populistickou stranu, která vznikla za záminkou odporu proti postkomunistické ekonomické transformaci. Zároveň strana akcentuje silně nacionalismus a zaujímá konzervativní postoje ve společenských otázkách. Od začátku svého působení v druhé dekádě 21. století si zakládá velkou část svého programu na redistribuční politice (Ost, 2018). Oproti tomu hnutí ANO vzniklo jakožto reakce na korupční kauzy, a tedy i úpadek důvěry v tradiční politické strany. Během svého působení se jeho názory razantně měnily a je tak těžké ho zařadit do pravo-levého politického spektra (Hanley & Vachudova, 2018). Obě uskupení se tedy v určitých aspektech liší, nicméně i tak těží z akcentování přerozdělovací politiky.

Analýza rozdělí roky 2015-2021 na 3 časová období, přičemž každá část pokryje 2 roky. Důraz bude kladen primárně na způsob oslovování ekonomicky opomíjených skupin obyvatel a na přerozdělovací politiku. Zkoumány budou rozdíly, ale zároveň i podobnosti v uplatňování této strategie v různých časových obdobích a mezi uskupeními samotnými. Důležitým cílem práce bude poukázat na to, zda a do jaké míry se přístup k redistribuční politice v průběhu let měnil.

Práce se rovněž pokusí poukázat na to, jak populistická uskupení fungují v situaci, kdy jsou zvolena do čela vlády. Programová prohlášení, se kterými do jednotlivých voleb vstupovaly ANO i PiS, poslouží jakožto vzhled do případných změn u priorit obou uskupení. Oproti PiS bylo hnutí ANO nuceno vládnout s dalšími vládními stranami s protichůdnými názory. Bude tedy zároveň prozkoumáno, jak je schopno fungovat populistické uskupení ve vládní koalici a jak samostatně.

3.3 Operacionalizace proměnných

Cílem této bakalářské práce je pozorovat a porovnat využívání redistribuční politiky ze strany PiS a ANO. U každého vybraného časového období bude zkoumána jeho míra a hlavní cílové

skupiny tohoto ekonomického přerozdělování. To může být mířeno primárně například na nízkopříjmové rodiny, nezaměstnané či na seniory.

Jak již bylo zdůrazněno v teoretické části, negativní ekonomický vývoj může značně přispívat k nárůstu podpory populismu. Kromě redistribuční politiky tak budou popsány i jednotlivé makroekonomické ukazatele v obou zemích během let 2015-2021. Hlavními proměnnými budou v tomto případě hrubý domácí produkt (HDP), míra chudoby, nezaměstnanosti či růstu státního dluhu. Společně s těmito klasickými ukazateli bude uveden i Gini index, který ukazuje nerovnost v příjmech či v přerozdělení celkového bohatství v zemi. Míra této nerovnosti je uvedena v procentech. 0 % znamená absolutní rovnost v příjmech a 100 % naopak absolutní nerovnost.

Data potřebná k analýze budou čerpána primárně z internetových databází, kterými jsou Manifesto project, Eurostat, Světová banka či Bertelsmann transformation index (BTI). Součástí práce budou i grafy již zmíněných ekonomických ukazatelů, které pomohou se znázorněním porovnání hodnot v obou zemích.

4 Analýza

4.1 Česká republika a ANO v letech 2015-2017

Ekonomický vývoj se na první pohled zdál z několika ukazatelů během tohoto období příznivý. Primárně tak tomu bylo v roce 2015, kdy HDP zaznamenalo nárůst o 4,3 (Guasti et al., 2017) až 5,4 % (Eurostat, 2023d) oproti roku minulému. Šlo o největší růst během posledních osmi let, který zároveň poukazoval na postupné, ale úspěšné zotavování země z velké recese. Tento posun se zpomalil v roce 2016, kdy Česká republika vykázala nárůst HDP o pouhých 2,4 až 2,5 %. Snížení je přisuzováno primárně nízkému čerpání evropských fondů na začátku programového období (Guasti et al., 2017). HDP na hlavu oproti minulým rokům na počátku roku 2015 mírně pokleslo a to na 17 830 USD. Během dvou let se ale situace zlepšila a tento ekonomický ukazatel již dosahoval 20 636 USD (Světová banka, 2023a).

Dalším pozitivním ukazatelem se stala v této době úroveň nezaměstnanosti. Ta se po velké ekonomické krizi na krátkou dobu zvýšila, nicméně v roce 2015 již dosahovala pouhých 5 % z celkového počtu obyvatelstva a následující rok se snížila na 4 % (Bertelsmann Stiftung, 2018a). Tyto dosažené úrovně byly v porovnání s ostatními členskými zeměmi Evropské unie jedny z nejnižších. Skupiny, které tvořily nejvíce ohrožené nezaměstnaností a tím pádem i chudobou, představovali například penzisté, lidé nad 50 let či rodiče se třemi nebo více dětmi. Zároveň byly chudobou zpravidla postihovány více ženy než muži, mimo jiné i kvůli nižším příjmům nebo důchodům (Bertelsmann Stiftung, 2018a; Eurostat, 2017).

Podobně jako již zmíněné ukazatele vykazovala pozitivní vývoj i výše státního dluhu. Díky silnému ekonomickému růstu, nižším útratám ze strany vlády a evropským dotacím se podařilo zamezit dalšímu zvyšování dluhu. Naopak začal poprvé od roku 1993 klesat a v roce 2016 se jeho hodnota pohybovala okolo 40 % HDP (Bertelsmann Stiftung, 2018a; Guasti et al., 2017).

Velikost Gini indexu byla v České republice během let 2004-2007 na pomalém sestupu. Od roku 2007 nicméně velikost indexu relativně stagnovala a držela se po dalších 8 let vždy v rozmezí 25,9 až 26,6 %. Obecně je tato míra nerovnosti brána za nízkou, ačkoliv její kontinuální a dlouhodobě neřešený stav může vést k nárůstu nespokojenosti ve společnosti. Během vlády ČSSD, ANO a KDU-ČSL se začal tento indikátor snižovat, přičemž v roce 2017 dosahoval 24,9 % (Světová banka, 2023c).

ANO vstoupilo po volbách v roce 2013 do vlády jakožto juniorní koaliční partner ČSSD pod premiérem Bohuslavem Sobotkou. Předseda hnutí Andrej Babiš v této vládě figuroval jako ministr financí, přičemž do čela šesti dalších resortů se mu podařilo dosadit své lidi. Z důvodu ovlivňování médií vlastněných Babišem, která posléze informovala v jeho prospěch a částečně i kvůli postupnému nárůstu preferencí ANO, vznikala mezi hnutím a Sobotkou značná animozita. Ta se projevila na konci roku 2016, kdy ČSSD společně s další vládní stranou KDU-ČSL a opozičními poslanci schválila novelu zákona o střetu zájmů. Změna zákona byla namířena právě proti Babišovi, jelikož zabraňovala vlastníkům médií ujímat se vládních pozic. Tehdejší ministr financí byl na svůj post nakonec nucen rezignovat z důvodu vyšetřování ohledně dotačního podvodu (Bertelsmann Stiftung, 2018a; Guasti et al., 2017).

Hnutí ANO nebylo během voleb do Poslanecké sněmovny 2013 zcela profilováno na redistribuční politiku. Hlavní body programového prohlášení směřovaly primárně na

kritizování politického statu quo, míru korupce v zemi a zlepšení podmínek pro české podnikatele. Zároveň program hovořil o zeštíhlení státu a zjednodušení jeho fungování společně s odmítnutí jakéhokoliv navyšování daní. Otázka důchodového systému byla shrnuta do několika vět a širší reforma nebyla ani nastíněna. Hnutí chtělo během svého funkčního období nicméně zastropovat věk odchodu do důchodu a navázat na změny penzijního systému zavedené předchozí vládou. Společně s tím mělo v plánu odstranit veškeré zdravotnické poplatky pro důchodce. Sociální dávky od státu pro nezaopatřené občany navrhovalo hnutí spíše omezit a zavést v tomto směru větší regulaci (ANO, 2013).

Na začátku funkčního období vznikl vládní program, kde jsou popsány priority jednotlivých resortů. V části týkající se Ministerstva financí, které v této době spadalo pod Andreje Babiše, se hlavní priority týkaly zefektivnění výběru daní a snížení jejich obcházení. Řešení mimo jiné spočívalo v zlepšení vykazování tržeb maloobchodů z prodeje zboží a služeb či větším zdanění hazardu (Vláda ČR, 2014).

Všechny tři vládní strany se během svého mandátu dohodli na zastropování věku odchodu do důchodu na 65 let. Nicméně i tak průměrná výše důchodu v této době v porovnání s průměrnou mzdou stagnovala. Zároveň došlo ke zrušení již zmiňované penzijní reformy, která byla zavedena předchozí vládou. Minimální měsíční mzda byla vládou v lednu 2017 navýšena na 11 000 Kč (v porovnání dosahovala o 3 roky předtím 8 500 Kč) (Bertelsmann Stiftung, 2018a).

4.2 Polsko a PiS v letech 2015-2017

Soudě podle ekonomických ukazatelů se Polsku v tomto období dařilo, ačkoliv se v prvních dvou letech celková úroveň HDP snížila. Během roku 2016 zaznamenala země nárůst o pouhých 3 % (oproti minulému roku šlo o pokles o 1,4 %) a tehdejší vláda tak nedosáhla svého cíle. S rokem 2017 se nicméně podařilo tento pomalý trend zvrátit a nárůst byl vylepšen o 2,1 % (Eurostat, 2023d). V roce 2015 činilo HDP na hlavu 12 560 USD. O dva roky později se situace zlepšila došlo k navýšení na 13 815 USD (Světová banka, 2023b).

Společně s HDP se zmenšovala i míra nezaměstnanosti, která měla signifikantní spojitost s celkovým zlepšováním ekonomiky země (Matthes et al., 2017). Tento sestupný trend bylo možno pozorovat již za předchozí vlády v čele se stranou PO. Během let 2015-2017 se

nezaměstnanost snížila ze 7,5 % na 4,9 %, což pro Polsko znamenalo historické minimum. Od počátku tisíciletí zároveň země zažila dramatický ústup chudoby, které čelilo v této době pouhých 0,3 % obyvatelstva, přičemž nejohroženější skupinou byli nezaměstnaní mladí lidé a matky samoživitelky (Matthes et al., 2017).

Vládnutí PO v letech 2011-2015 bylo mimo jiné charakterizováno opatrnou rozpočtovou politikou. Byla zde jasná snaha snížit postupnými kroky státní dluh. Ten se během let 2013 a 2014 podařilo zmenšit o necelých 6 % na přibližně 50 % HDP. Nižší výdaje státu zároveň znamenaly nižší zaměření na ekonomicky znevýhodněné vrstvy obyvatel, čehož využila právě PiS ve své kampani. S rostoucí redistribuční politikou se od roku 2015 dluh opět zvedl o několik procent. Díky vysokému HDP země se ale tento trend neměl nikterak silně promítnout na její ekonomice (Bertelsmann Stiftung, 2018b).

Gini index Polska ve 21. století ale vypovídá o jiné skutečnosti. Ačkoliv celkové HDP po většinu času rostlo a stát tak byl ekonomicky na vzestupu, někteří obyvatelé Polska nemuseli z této skutečnosti nutně těžit. V roce 2014 dosahoval tento ukazatel příjmové nerovnosti 32,8 %, přičemž se během osmi let vlády PO situace nikterak drasticky nezlepšila a spíše stagnovala. I přes nízkou míru nezaměstnanosti tak byla polská společnost poměrně nerovnoměrně finančně ohodnocována a neschopnost vládních sil tento trend zvrátit mohlo vést k jejímu oslabení. Již během první půlky funkčního období vlády PiS bylo možno pozorovat snížení hodnoty Gini indexu na 29,7 %, což znamenalo první větší snížení od roku 2008 (Světová banka, 2023c).

Během voleb 2015 obsahoval rozsáhlý volební program PiS konkrétní sliby, které se týkaly finanční podpory rodin či polských občanů v důchodu. Zároveň v něm byl kladen nezanedbatelný důraz na silný stát, polský nacionalismus a špatnou ekonomickou situaci v porovnání s ostatními zeměmi EU. Jedním z problémů, jehož vyřešení považovala strana za nutnost, byla i demografická krize, která v poslední době Polsko postihovala. Jako hlavní příklady uváděla PiS odliv polských občanů do jiných zemí společně s nízkou mírou porodnosti (PiS, 2015).

Nedlouho po obou vyhraných volbách v roce 2015, kdy PiS získala v Sejmu většinu a zároveň i prezidentský post, se nová vláda pustila do plnění svých programových slibů. Pod premiérkou Beatou Szydło se strana zaměřila na vzdělání jako jedno z prvních odvětví. Bylo zrušeno kontroverzní povinné snížení věku na základních školách, které zavedla v roce 2014

předchozí vláda. Zároveň PiS provedla několik silně kritizovaných zásahů do obsahu učiva a celkové podoby školního systému (Matthes et al., 2017).

Dalším hlavním vládním bodem byla již zmiňovaná podpora rodin. Vláda zavedla příspěvek 500 PLN za každé nově narozené dítě v rodině počínaje druhým. Ačkoliv se tento program jeví pro stát značně finančně náročný (přibližně 22,9 miliardy PLN ročně), měl rok od svého zavedení podporu ze strany 77 % polských občanů (Bertelsmann Stiftung, 2018b; CBOS, 2017). Mimo to 79 % z dotazovaných věřilo, že tento krok pomůže aspoň do určité míry zvýšit porodnost v Polsku (CBOS, 2017).

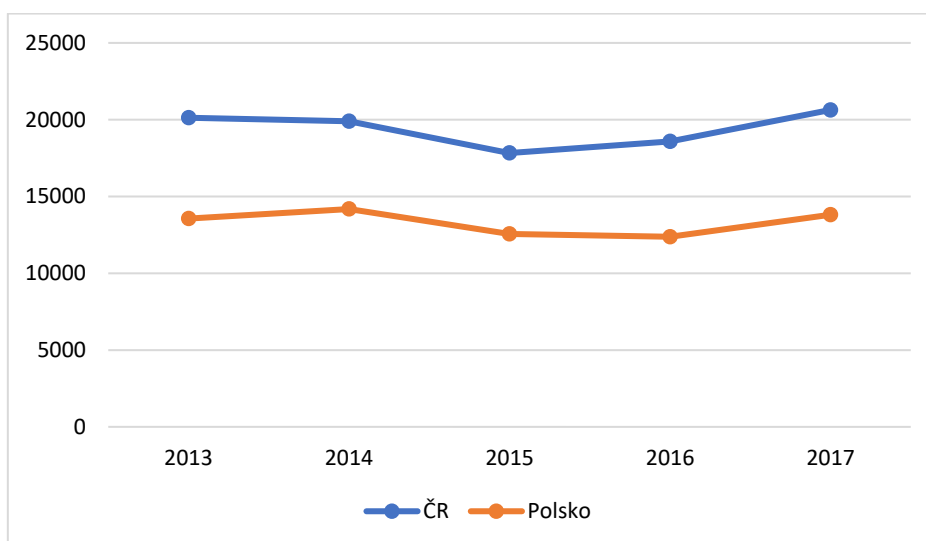
V první půlce svého funkčního období se PiS zaměřila i na výši minimální mzdy. V roce 2016 došlo k drastickému navýšení ze tři na 13 PLN na hodinu neboli 2000 PLN měsíčně. O rok později vláda tento krok zopakovala, tentokrát již ale v menší míře a sice ze 13 na 13,50 PLN na hodinu, dohromady 2080 PLN měsíčně (Bertelsmann Stiftung, 2018b).

Vláda PiS se věnovala i důchodům a v roce 2016 stanovila odchod do penze na 65 let pro muže a 60 let pro ženy. Tento krok byl kritizován z důvodů příliš velkých nákladů ze strany státu (přibližně 15 miliard PLN ročně) a zvýšení rizika chudoby pro ženy. Podobně jako předchozí vlády i PiS ignorovalo výzvy Evropské unie na reformu drahého penzijního systému pro farmáře a horníky (Matthes et al., 2018).

4.3 Komparace fungování ANO a PiS v letech 2015-2017

Celková velikost HDP měla v České republice již od roku 2015 vzestupný trend. V Polsku nejdříve došlo ke snížení a růst byl zaznamenán až v roce 2017. Zároveň Polsko dosahovalo v tomto případě vyšších hodnot, nicméně v přepočtu na obyvatele tomu bylo naopak.

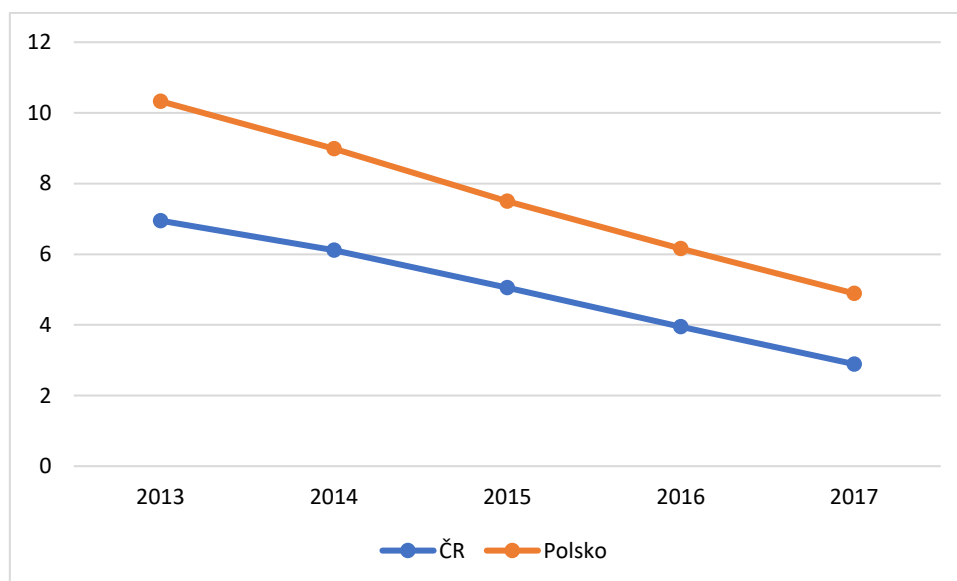
Graf č. 1: HDP na obyvatele během let 2013-2017 v USD

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Nezaměstnanost byla v obou zemích od roku 2013 na kontinuálním sestupu. Během let 2015-2017 zaznamenala jak Česká republika, tak i Polsko signifikantní snížení nezaměstnaných z celkového počtu obyvatelstva. Tyto hodnoty znamenaly pro Polsko historické minimum. V České republice šlo zase o nejlepší výsledek od počátku devadesátých let.

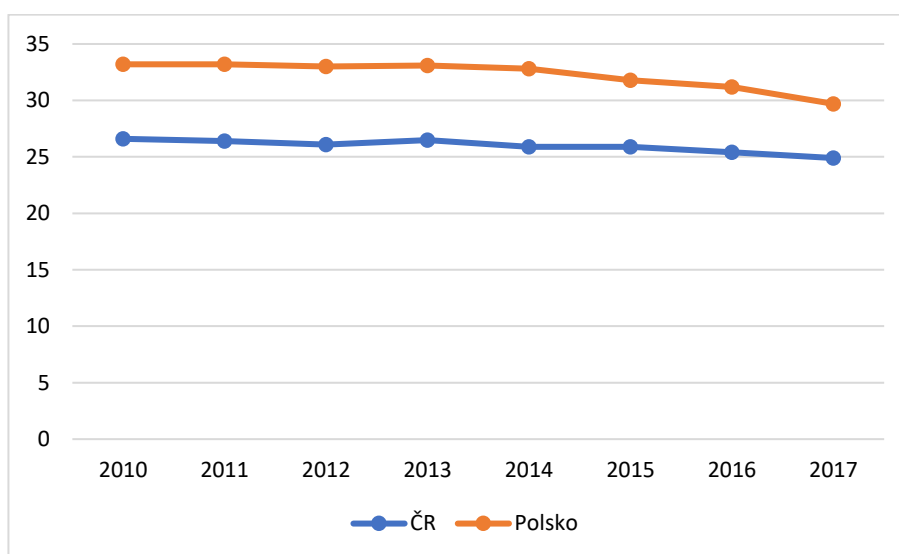
Graf č. 2: Nezaměstnanost během let 2013-2017 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

I přes růst HDP a snížení míry nezaměstnanosti zůstávala míra příjmové nerovnosti v obdobím před rokem 2015 v obou zemích relativně neměnná. To mohlo do určité míry způsobit větší podporu pro uskupení, které tuto skutečnost akcentovaly a nabízely odpovědi. Tento postup je možný vidět primárně ze strany PiS, která stavěla velkou část svého programu v roce stavěla na řešení socioekonomických problémů. V porovnání s tím se ANO na tuto problematiku zaměřovalo mnohem méně a důraz na problémy znevýhodněných kladlo spíše ČSSD. Během let 2015-2017 se úroveň Gini indexu snižovala rychlejším tempem v Polsku, ačkoliv v České republice stále celkově dosahovala nižších hodnot.

Graf č. 3: Gini index během let 2010-2017 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Polští voliči byli nicméně silně ovlivněni agresivní kampaní ze strany PiS, která se snažila tehdejší koaliční vládu vykreslit jakožto neschopnou, zkorumpovanou a bez zájmu o socioekonomické otázky. Rok před parlamentními volbami došlo ke zveřejnění nahrávky několika vládních politiků, které s sebou nesly konotace korupce. Tyto útoky nezvládla koalice úspěšně odrazit, což ve výsledku znamenalo ztrátu části elektorátu (Matthes et al., 2016). Jedním z hlavních důvodů, proč PiS dokázala obsadit polovinu křesel v polském Sejmu, byl také vysoký počet propadlých hlasů ve volbách. Těch bylo v roce 2015 celkově 16 %, přičemž celková účast u voleb dosahovala pouhých 51 % (Markowski, 2016).

V parlamentních volbách 2013 využívalo hnutí ANO podobnou strategii jako PiS. Svou kampaň a následný úspěch stavělo na vymezování se proti tradičním stranám a údajné míře

korupce, kterou s sebou přinášejí. Společně s tím se snažilo do popředí kampaně dostat nové osobnosti, které měli akcentovat nutnou změnu politického prostředí. Programová témata se redistribuční politiky dotýkala pouze okrajově (ANO, 2013). ANO figurovalo ve vládě jakožto juniorní koaliční partner. To do určité míry omezilo manévrovací možnosti hnutí ve formě prosazení svého programu. V něm například chtělo navázat na již zavedený druhý důchodový pilíř, který ale následně s ostatními vládními stranami zrušilo. Zároveň byl Andrej Babiš kvůli konfliktům v koalici týkajících se jeho vyšetřování z podvodu nakonec nucen rezignovat na svůj post Ministra financí (Bertelsmann Stiftung, 2018a).

PiS na rozdíl od ANO nepotřebovala koaliční partnery a vládla samostatně. Díky tomu se straně podařilo prosadit značnou část svých populárních programových bodů. Zaměřeny byly velkým dílem na rodinu a zabránění demografického odlivu polských občanů. Díky jednobarevné vládě byl zákonodárny proces téměř bezproblémový, což ale vyústilo ve velké množství mnohdy nekvalitní legislativy. To dále vedlo k protivládním demonstracím, po níž byla PiS nucena udělat ústupky. Zároveň došlo v zimě 2016 ke zpoždění schválení státního rozpočtu kvůli okupaci budovy Sejmu opozičními poslanci (Matthes et al., 2018).

4.4 Česká republika a ANO v letech 2017-2019

Na začátku druhého zkoumaného období zaznamenala Česká republika vzestupný vývoj v oblasti HDP. V roce 2017 tento ukazatel narostl o 5,2 % oproti roku předchozímu. O rok později tento posun zpomalil na 3 % (Eurostat, 2023d), ačkoliv celková míra HDP nadále rostla a mimo jiné poprvé přesáhla hodnoty, které země vykazovala před velkou recesí. Díky této konjunktře se tak HDP na obyvatele za dobu pouhých tří let posunulo z 17 830 na 23 425 USD (Světová banka, 2023a).

Ke konci funkčního období koaliční vlády ČSSD, ANO a KDU-ČSL zažívala země ekonomický růst společně s nízkou mírou nezaměstnanosti. Její sestupný trend bylo možné pozorovat již několik let předtím a v roce 2017 dosahovala pouhých 2,9 %, přičemž se o rok později snížila na 2,2 % (Světová banka, 2023d). Šlo tak mimo jiné o nejnižší naměřené hodnoty v celé EU a v roce 2018 byla nabídka pracovních pozic třikrát větší oproti počtu aktivních zájemců (Guasti et al., 2019).

Úroveň státního dluhu v roce 2017 dosahovala 34,2 % HDP, což znamenalo další výrazné zlepšení oproti minulému období. V roce 2018 již tento ukazatel dosahoval 32,1 % a podobně jako u nezaměstnanosti tak představoval nejnižší naměřené hodnoty ze všech členských států EU (Eurostat, 2023a). Mimo to byl v lednu 2017 přijat zákon o větší regulaci rozpočtové politiky nejen vládních institucí, ale i například veřejných univerzit a jiných státem financovaných uskupení. Ministerstvo financí pod Andrejem Babišem tak získalo větší vhlad do sestavování jejich rozpočtu a zastropovalo maximální úroveň dluhu (Bertelsmann Stiftung, 2020a).

V České republice nadále zůstávají příjmové nerovnosti ve společnosti, primárně tomu tak je například při porovnání Prahy a regionů na západě a severu země. Podle výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí z let 2014-2015 existuje v České republice zhruba 606 sociálně vyloučených lokalit. Ty pokrývají okolo 95 000-115 000 obyvatel, přičemž více než 20 % z nich žije v neadekvátních podmínkách a 75 % se živí nízkokvalifikovanou prací. Nezaměstnanost se na těchto územích pohybuje okolo 80 % až 85 % (Guasti et al., 2019). Skupiny obyvatel nejohroženější chudobou tvoří nadále lidé v důchodu, nezaměstnaní nebo rodiny s jedním rodičem či s více než třemi dětmi (Bertelsmann Stiftung, 2020a).

Gini index v roce 2017 dosáhl 24,9 %, což byly v České republice do té doby nejnižší naměřené hodnoty. Od roku 2018 je nicméně možné vidět mírný vzestup příjmové nerovnosti (Světová banka, 2023c). I přes relativně nízkou úroveň socioekonomické nerovnosti v zemi se zhruba 8 % českých obyvatel v tomto období ocitalo v dluhové pasti, ze které se má šanci dostat pouze malá část z nich (Bertelsmann Stiftung, 2020a).

Ve svém novém programu z roku 2017 se hnutí ANO vymezovalo proti zvyšování daní, stejně jako tomu bylo u předchozích voleb do Poslanecké sněmovny. Plánovalo je naopak snížit (například prostřednictvím zrušení superhrubé mzdy), a to pro nízko a středněpříjmové skupiny obyvatel. U vysokopříjmových skupin chtělo daně stabilizovat. Do nejnižší sazby DPH měly být zařazeny další výrobky, jako například točené pivo, nebo služby, kterými byly služby pro seniory či určité manuální práce. V programu práce a sociálních věcí byla na první místo umístěna problematika důchodů. Jsou zde vytyčeny konkrétní plány, jako například zvýšení základní výměry z devíti na 10 % průměrné mzdy, což by znamenalo větší státní příspěvek pro všechny s postupnou valorizací. Je zde dále zmíněn dřívější odchod do důchodu při výkonu náročných povolání nebo o dodatečném přispění 1000 Kč měsíčně od 85. roku

života (do té doby existovalo pouze navýšení o 2000 Kč od dožitého stého roku). Zvýšení výměry i příspěvek 1000 Kč se oboje dostaly do programového prohlášení nové koaliční vlády a byly následně realizovány (Vláda ČR, 2018). V programu ANO je zmíněn i plán prosadit dlouho probíranou důchodovou reformu postavenou na konkrétních principech. V oblasti sociální politiky se hnutí ANO dále zaobírá navyšováním platového ohodnocení sociálním pracovníkům a učitelům na 150% průměrné mzdy, což se nicméně během vládnutí Andreje Babiše nestalo. Téma sociálních dávek od státu je tentokrát v programu zmíněno jen okrajově, ačkoliv zaujímá podobné stanovisko (ANO, 2017).

Několik měsíců po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2017 sestavilo po jednom neúspěšném pokusu hnutí ANO vládu s juniorním partnerem ČSSD a podporou KSČM. V sociální politice pokračovala směrem zvyšování mezd a důchodů. Po volbách činila minimální měsíční mzda 11 000 Kč, což bylo o rok později navýšeno na 12 200 Kč a v roce 2019 na 13 350 Kč. Šlo o největší zvýšení minimální mzdy od roku 1991 (Bertelsmann Stiftung, 2020a) Společně s tím byla v souladu s programem ANO. Vláda poměrně rychle zavedla populistické snížení ceny jízdného u vlakové přepravy pro důchodce a studenty (Guasti et al., 2019). V minulém zkoumaném období bylo možné pozorovat stagnaci růstu důchodů v porovnání s průměrnou mzdou. To se změnilo se začátkem roku 2018, kdy došlo k největšímu penzijnímu navýšení za posledních 20 let na 11 850 Kč, přičemž o další rok později se důchody srovnaly s úrovní minimální mzdy. Plánovaná komplexnější reforma se nicméně neuskutečnila (Bertelsmann Stiftung, 2020a; Guasti et al., 2019).

4.5 Polsko a PiS v letech 2017-2019

Míra celkového HDP Polska během let 2017-2019 pokračovala s postupným vzestupem. Růst HDP na obyvatele překonal minulé období. Nejvíce tomu tak bylo v roce 2018, kdy byl nárůst o 5,9 % větší než minulý rok (Eurostat, 2023c). Podobný trend sledovalo i HDP na osobu. Na počátku roku 2017 dosahovaly hodnoty tohoto ukazatele 13 816 USD na obyvatele, ke konci roku 2019 již 15 700 (Světová banka, 2023b). Podle průzkumu agentury CBOS z roku 2019 hodnotilo 33 % polských obyvatel své materiální zajištění jako dobré či velmi dobré. Oproti tomu se část identifikující svou finanční situaci jako skromnou z nutnosti či chudou týkala zhruba 15 %. V porovnání s rokem 2015 šlo o markantní statistické zlepšení, přičemž se tak míra zajištěných zvýšila a míra nezajištěných zmenšila (CBOS, 2019b).

Nezaměstnanost polské populace se nadále snižovala. V roce 2017 dosahovala 4,9 %, ke konci zkoumaného období tomu bylo pouze 3,3 % (Světová banka, 2023d). Skupiny obyvatel nejvíce ohrožené chudobou zůstávají nadále mladí nezaměstnaní lidé a matky samoživitelky. Velké snažení PiS finančně zajistit nízkopříjmové rodiny s sebou nese i negativa ve formě úbytku žen na pracovním trhu. Kvůli podfinancování jeslí a školek je pro matky složité spojit pracovní a rodinný život. Společně s tím dochází i nadále k diskriminaci žen na pracovním trhu (Bertelsmann Stiftung, 2020b; Matthes et al., 2019).

Úroveň státního dluhu v roce 2017 dosahovala 50,8 % celkového HDP, přičemž o 2 roky později tomu bylo již 45,7 % a je tedy možné pozorovat, že i náročné sociální programy zavedené vládou PiS tento ukazatel příliš nepoznamenaly (Eurostat, 2023a). Veřejný dluh se přesto zvedl v roce 2018 na 53 % HDP z předchozích 50,5 % o čtyři roky dříve (Bertelsmann Stiftung, 2020b). Dále panují obavy z budoucích úrovní schodku státního rozpočtu kvůli zvýšené redistribuční politice, snížení věku odchodu do důchodu a populistickým slibům PiS. Vláda během svého prvního období snižovala postupně daně malým podnikům. Soustředila se i na zavádění nových, které byly mířeny primárně na obyvatele s vysokým příjmem. V roce 2018 byla po velkých protestech zavedena takzvaná „solidární daň“, která měla pomoci lidem s postižením. I přes nové daně ale stát nemá dostatečné příjmy pro udržitelnost svých výdajů na sociální programy (Matthes et al., 2019).

V roce 2017 se úroveň Gini indexu snížila na 29,7 %. Oproti předchozímu období šlo o pokrok, ačkoliv se o rok později míra nerovnosti poprvé za několik let opět zvýšila. I přes to se celková příjmová nerovnost obyvatel Polska ve srovnání s předchozí vládou vedenou stranou PO zlepšila.

Po zavedení programu 500+, ze kterého oproti volebnímu programu mohly nízkopříjmové rodiny čerpat již od prvního narozeného dítěte, vláda PiS pokračovala se svou redistribuční politikou a zavedla nové programy. První z nich se jmenoval „Za życiem“ a spočíval ve formě jednorázového příspěvku pro rodiče či opatrovníky dětí, kterým byla diagnostikováno těžké mentální postižení či životu nebezpečná nemoc (Matthes et al., 2019). Rokem 2018 vstoupil v platnost i další podpůrný program s názvem „Dobry Start“ či 300+, který cílil na kontinuální příspěvky rodinám s dítětem začínající nový školní rok. Tento příspěvek je vyplácen až do 20. roku dítěte (Evropská komise, 2023).

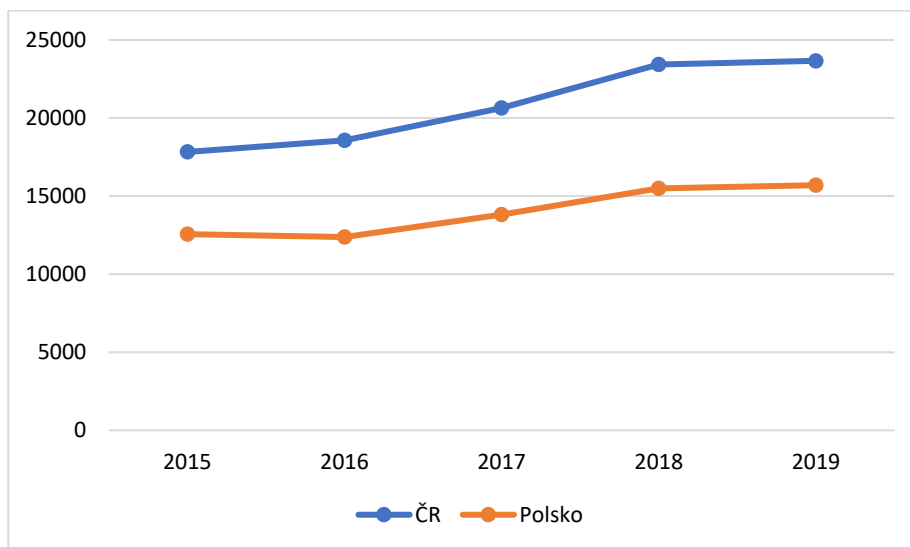
Zdravotnictví je v Polsku nadále podfinancované a trpí nízkým počtem lékařů, kteří často odchází za vidinou lepších vyhlídek do jiných zemí EU. Ačkoliv tedy veřejné zdravotní pojištění pokrývá více než 98 % polských občanů, dostupnost zdravotnických služeb je omezená a jejich samotná kvalita je mnohdy podprůměrná. PiS se ve své socioekonomické pomoci zaměřila částečně i na seniory a sice s programem 75+, který se soustředí na zjednodušení přístupu obyvatel Polska nad 75 let ke zdravotní péči (Ministerstvo rodiny, práce a sociálních věcí, 2019).

Program s názvem “Mieszkanie+” zaznamenal během tohoto období neuspokojivé výsledky. Jeho cílem bylo postavit nové byty pro nízkopříjmové obyvatele, kteří by je mohli po dalších 25 let postupně splácet. Celkově bylo ale apartmánů postaveno 2 800, což je pouze zlomek z plánovaných tisíců (Bertelsmann Stiftung, 2020b).

4.6 Komparace fungování ANO a PiS v letech 2017-2019

Česká republika i Polsko zažily v tomto období podobný vývoj HDP na obyvatele, kdy během let 2017 a 2018 došlo k většímu růstu oproti rokům 2015 a 2016. I přesto ani jedna ze zmíněných zemí nezaznamenala v tomto odvětví propad.

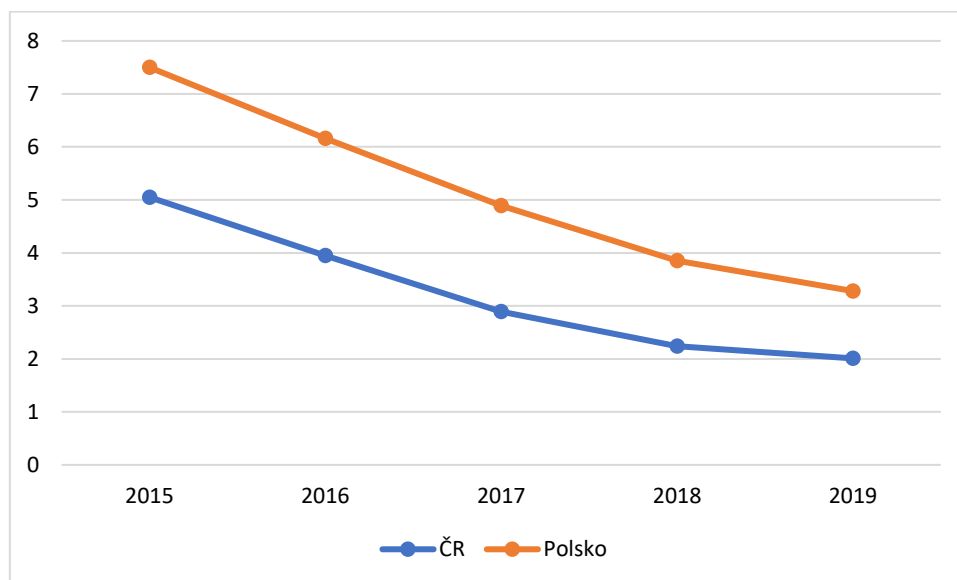
Graf č. 4: HDP na obyvatele během let 2015-2019 v USD

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Nezaměstnanost v Polsku prošla za zmíněné období rychlejším snížením. Česká republika nadále dosahuje v celkovém měřítku nižších hodnot, ačkoliv se obě země čím dál tím více přibližují.

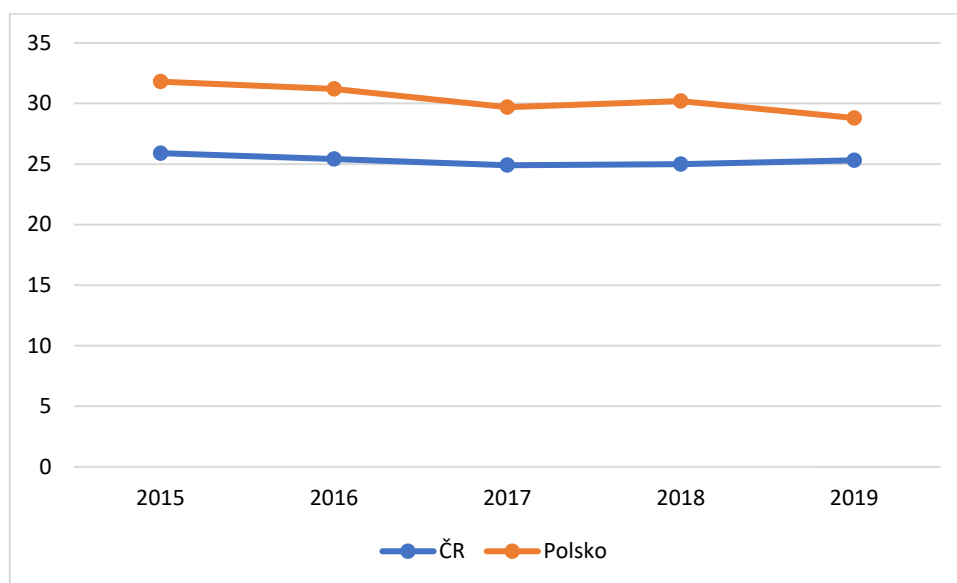
Graf č. 5: Nezaměstnanost během let 2015-2019 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Gini index se během let 2017-2019 projevoval u obou zemí jiným způsobem. Zatímco u Polska nejdříve kontinuálně klesal a v roce 2018 opět vzrostl, u České republiky tento ukazatel postupně rostl celé období. Stejně jako u nezaměstnanosti zaznamenalo Polsko i větší míru zlepšení Gini indexu, ačkoliv celkovou nižší hodnotu si nadále drží Česká republika.

Graf č. 6: Gini index během let 2015-2019 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Ve druhé půlce svého funkčního období pokračovala PiS pod vedením premiéra Mateusz Morawieckiho v redistribuční politice z prvního období. Novými programy, které jsou zaměřeny z velké části na nízkopříjmové rodiny, pomáhá strana snižovat příjmovou nerovnost a zajistit si voliče z ekonomicky nezajištěných skupin. I přes sílící prodemokratický proud mezi obyvateli Polska se PiS dařilo postupnými kroky rozmontovávat pluralitní demokracii v zemi, aniž by výrazně strana ztrácela na podpoře. Ta se týden před volbami do Sejmu 2019 pohybovala okolo 46 % (CBOS, 2019c). Právě sociální programy, které PiS ve svém prvním funkčním období zavedla, mají u voličů nejsilnější odezvu. S blížícími se volbami hodnotili Poláci na vládě PiS nejlépe jejich redistribuční politiku zaměřenou na rodinu (CBOS, 2019a).

ANO takový důraz specificky na rodinnou politiku nekladlo a žádné výrazné podpůrné programy nezavedlo. Jak již vyplývá z volebního programu, větší prioritou se pro hnutí začali stávat lidé v důchodu. Právě úroveň penzí se v tomto období po její stagnaci srovnala s mírou minimální mzdy. Společně s tím došlo ke zvýšení základní výměry, což znamenalo další peníze pro seniory. Oproti PiS se ale ANO zavázalo nezvyšovat daně, a naopak některé snížit nebo zcela zrušit, což není v souladu s levicovým narativem přerozdělování a silného státu.

4.7 Česká republika a ANO v letech 2019-2021

Třetí a poslední období bylo diskutabilně nejvíce turbulentní nejen pro obě zkoumané země, ale pro značnou část světa. Pandemie Covid-19 se negativně podepsala na ekonomice většiny členů EU. Česká republika zažívala již v roce 2019 lehkou stagnaci ve vývoji HDP na osobu, jejíž hodnota dosahovala 23 665 USD a meziroční nárůst tak zpomalil na 3 %. Po úderu pandemie v roce 2020 se tento ukazatel poprvé za osm let obrátil a zamířil do záporných hodnot, konkrétně -5,5 %. HDP na hlavu tak činilo 22 993 USD. Na konci období, kdy pominula hlavní část pandemie a omezení s ní spojená byla redukována, zamířil zpět k pozitivním číslům (Eurostat, 2023c; Světová banka, 2023a).

Historicky nejnižší míru nezaměstnanosti o velikosti 2 % zaznamenala Česká republika v roce 2019. Její hodnota se po udeření pandemie začala postupně zvyšovat a v roce 2021 již dosahovala 2,8 % (Světová banka, 2023d). Skupiny obyvatel pracující v gastronomii či odvětvích turistického ruchu nebo kultury byly během této doby z důvodu zavedených omezení nejvíce ohroženy. Současně byly nezaměstnaností postiženy v poměru více ženy než muži. I přes zhoršující se situaci došlo ke konci roku 2021 ke zvýšení zaměstnanosti ve většině sektorů práce kromě služeb, které byly během pandemie značně omezeny z důvodu nízké poptávky. Společně s tím se zmenšil i počet osob samostatně výdělečně činných kvůli jejich častému zaměření na pohostinství a gastronomii (Guasti et al., 2022).

Státní dluh dosahoval v roce 2019 podobně jako nezaměstnanost historicky nízkých hodnot a sice 30 % HDP (Eurostat, 2023a). Pandemie Covidu-19 nicméně v následujících letech zapříčinila dramatické zhoršení rozpočtové politiky státu. Původně plánovaný schodek 40 miliard Kč na rok 2020 byl v následujících měsících kvůli podpůrným programům a úbytku příjmů upraven na 368 miliard (Bertelsmann Stiftung, 2022a). Úroveň státního dluhu se tak zvýšila na 37,7 % a o rok později na 42 % HDP (Eurostat, 2023a).

Ačkoliv je v evropském měřítku míra nerovnosti České republiky nadále podprůměrná, Gini index země byl v třetím zkoumaném období na vzestupu. Tím tento ukazatel pokračoval v trendu z minulého období. V roce 2019 se jeho hodnoty zvedly na 25,3 % a o rok později na 26,2 %. Země se tak v tomto odvětví posunula znatelně zpět, jelikož podobně vysoká úroveň příjmové nerovnosti byla naposledy naměřena v roce 2013 (Světová banka, 2023c). Kontinuální zvyšování Gini indexu během roku 2021 zaznamenal i Eurostat (Eurostat, 2023b). Během pandemie se v České republice staly ekonomicky nejvíce ohrožené matky

samoživitelky společně s rodiči handicapovaných dětí či důchodci s nízkým příjmem. Ukázalo se ale, že v dlouhodobé krizi mohou být ohroženy i části obyvatelstva spadající pod střední třídu. Do značné míry se zároveň krizí ještě více zviditelnily nerovnosti mezi regiony, například v odvětví vzdělávání či v dostupnosti vakcinace a covidových testů (Bertelsmann Stiftung, 2022a; Guasti et al., 2021).

Během průběhu pandemie v České republice zaváděla vláda ANO programy pro podporu zaměstnavatelů a zaměstnanců, kteří byli finančně ovlivněni restrikcemi ze strany státu. Ačkoliv byly tyto programy kritizovány za jejich komplikovanost, během roku 2020 z nich čerpalo 24 % zaměstnaných, což zamezilo většímu nárůstu nezaměstnanosti. Pomoc ve formě finanční podpory a úlev od placení sociálního pojištění byla nabídnuta i podnikatelům, kterým pandemie obzvláště uškodila. Programy se mimo jiné zaměřovaly na specifická ekonomická odvětví, jako například kulturu či gastronomii (Guasti et al., 2021). Zároveň byl během druhé vlny zaveden systém vymodelovaný podle německého Kurzarbeit. Díky němu bylo možné ve větších krizích dodatečně kompenzovat zaměstnavatele ze strany státu (Bertelsmann Stiftung, 2022a).

Vláda Andreje Babiše pokračovala ve zvyšování minimální mzdy, ačkoliv v roce 2021 došlo ke znatelnému zredukování nárůstu o pouhých 600 Kč. Dále docházelo i k postupnému navyšování důchodů. V porovnání s předchozí vládou vedenou ČSSD tak na první pohled konala vláda Andreje Babiše mnohem aktivněji. Na konci roku 2021 činil průměrný důchod oproti tomu v roce 2016 o zhruba 4 000 Kč více, ale v porovnání s průměrnou mzdou se naopak propadly (MPSV, 2023). Kromě toho se v prosinci 2020 vláda usnesla na jednorázovém plošném příspěvku 5 000 Kč všem penzistům jako kompenzaci za inflaci a pandemický stav. Tento krok byl označován opozicí jako určité „podplácení“ voličů, jelikož byl takticky využit před krajskými volbami. Zároveň bylo tento příspěvek kritizován jako nesystémový a nereflektující socioekonomické nerovnosti (ČT24, 2020).

V roce 2020 se udála další důležitá událost ve formě daňových změn. Hnutí ANO společně s dalšími opozičními aktéry zrušilo takzvanou superhrubou mzdu. Ta v minulosti ukazovala celkovou hodnotu nákladů zaměstnavatele na mzdu zaměstnance a využívala se při výpočtu daně z příjmu fyzických osob. Zahrnovala i povinné zdravotní a sociální pojištění ve výši 33,8 %, které zaměstnavatel musel nutně platit. Zrušením superhrubé mzdy tak mělo zaměstnancům zůstat více peněz, ačkoliv primárně bude tento krok zvýhodňovat

vysokopříjmové skupiny. Společně s tím byla novelizace daní kritizována kvůli signifikantnímu zmenšení příjmu státu v době krize (Guasti et al., 2022).

4.8 Polsko a PiS v letech 2019-2021

Meziroční nárůst celkového HDP Polska se uprostřed pandemie Covidu-19 dostal do záporných hodnot. Ty ale byly oproti jiným evropským zemím poměrně nízké (okolo -2,0 % v roce 2020). Důvodem pro to byla primárně nízká ekonomická závislost země na automobilovém průmyslu a turismu, které pandemie postihla obzvláště silně (Matthes et al., 2021). Na konci sledovaného období, kdy došlo k většímu rozvolnění, se růst HDP opět markantně zvýšil na 6,9 %. HDP na obyvatele přitom během celého období neutrpělo a vykazovalo stálé zvyšování, ačkoliv během let 2019-2020 nepříliš signifikantní (z 15 700 na 15 817 USD). O rok později již tento ukazatel dosahoval 18 000 USD (Světová banka, 2023b).

Úroveň nezaměstnanosti se během třetího období nikterak zvlášť neměnila a její hodnoty se držely okolo 3 % (Světová banka, 2023d). Regionální rozdíly v tomto ohledu nicméně zůstávají vysoké a míra zaměstnanosti u žen je nadále nízká. Společně s poklesem nezaměstnanosti zaznamenalo Polsko i rostoucí nedostatek pracovních sil z důvodu odlivu obyvatelstva do jiných zemí EU (Matthes et al., 2021).

Vládě PiS se dařilo pokračovat v úspěšném snižování státní zadluženosti až do roku 2020, kdy se míra rozpočtového deficitu kvůli krizi opět zvedla. To ovšem dále nepokračovalo, jelikož již v roce 2021 se úroveň státního dluhu opět začala snižovat z 57,2 % na 53,6 % HDP (Eurostat, 2023a).

Pandemie Covidu-19 v Polsku se kupodivu nikterak nedotkla ani Gini indexu, jehož hodnota nadále pokračoval ve svém poklesu (Eurostat, 2023b). Snižování nerovnosti je mimo jiné možné částečně připsat i výraznému zvyšování minimální mzdy ze strany vlády PiS. Před volbami do Sejmu v roce 2019 strana deklarovala další přídavky v budoucnosti, konkrétně z 2 250 na 2600 PLN měsíčně v roce 2020 a následně na 3000 PLN o rok později (Matthes et al., 2021).

Ve svém programu do nových parlamentních voleb se strana zaměřila opět vehementně na sociální politiku. Po výčtu svých úspěchů se PiS zavázala ke kromě již zmíněného zvyšování minimální mzdy i dalšímu nárůstu důchodů a vzniku nových programů. Z nich by měli více profitovat i nízkopříjmoví senioři, kteří nejsou schopni dosáhnout na 120 % průměrného důchodu. Další priority se pro PiS staly dostupné bydlení či rovné pracovní podmínky. Ženy by po dobu těhotenství zároveň mohly pobírat léky zdarma. Samostatná kapitola byla věnována i polskému zdravotnictví, které bylo již delší dobu potřeba modernizovat (PiS, 2019).

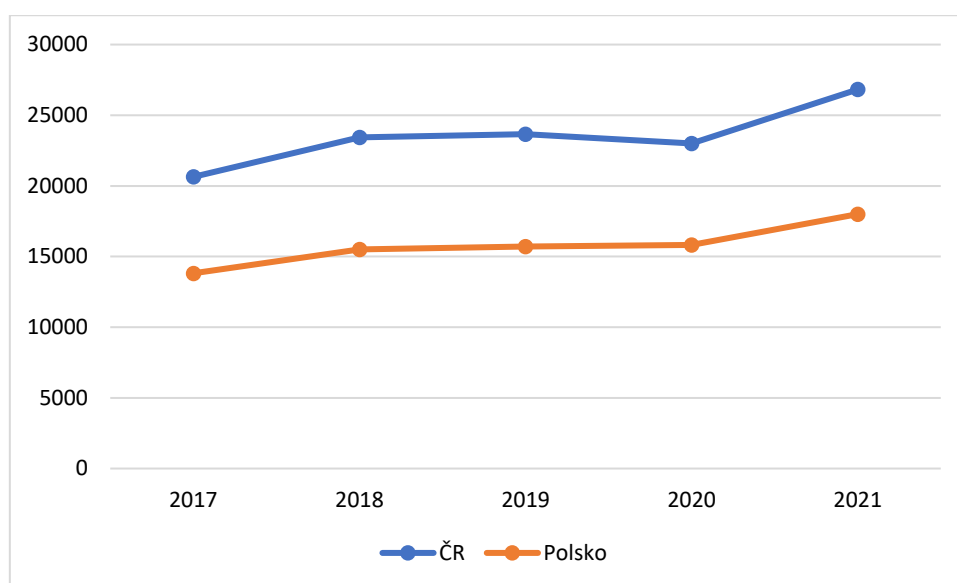
Volby do Sejmu v roce 2019 zaznamenaly kromě větší účasti i vyšší míru opozičních uskupení, které přesáhly uzavírací klauzuli nutnou pro zvolení. Ačkoliv měla tedy podpora PiS od posledních voleb vzestupný vývoj, kvůli novým stranám v Sejmu zůstal její výsledný podíl křesel stejný. Obě marginální uskupení (konzervativní Solidární Polsko a Porozumění) kandidující společně s PiS v koalici Sjednocená pravice získaly větší počet mandátů (Matthes et al., 2020). I přes nespokojenost s výsledky sestavila PiS opět jednobarevnou vládu a pokračovala ve své redistribuční politice. V novém funkčním období se strana více zaměřila i na důchodce, jejichž ohrožení chudobou bylo na vzestupu a zároveň tvoří znatelnou část voličů PiS. Téma navyšování důchodů byl silně akcentován jak v předvolební kampani do Sejmu, tak i do Evropského parlamentu v roce 2019. Programové řešení této problematiky bylo posléze bez větších komplikací implementováno. Podobně tomu tak bylo i v případě minimální mzdy, kterou PiS před volbami slíbila navyšovat o bezprecedentní hodnoty (Matthes et al., 2022).

Po úderu pandemie Covidu-19 v roce 2020 vláda PiS implementovala šest protikrizových „štitů“. Každý z nich obsahoval sadu opatření, která značně redukovala škodu způsobenou nutným omezením ekonomiky ze strany státu. První z těchto „štitů“ s sebou nesl finanční pomoc pracujícím a podnikatelům nebo menší investice do zdravotnictví. V druhé polovině roku byly postupně představeny další podpůrné balíčky zaměřující se na specifická pracovní odvětví, jako například farmářství, turismus či gastronomii (Matthes et al., 2021). Ačkoliv byla tato opatření nápomocná, byla zároveň kritizována kvůli častým změnám. Zároveň vláda PiS nevyužila rozvolněného léta 2020 ke zlepšení stavu podfinancovaného zdravotnictví, což se negativně promítlo na následující druhé vlně viru (Bertelsmann Stiftung, 2022b).

4.9 Komparace fungování ANO a PiS v letech 2019-2021

Po dobu trvání pandemie se mimo jiné i díky rozmanitější ekonomice zaznamenalo Polsko menší ztráty HDP než Česká republika. Ta svou orientací mířila více na automobilový průmysl a turismus. Po znovuotevření ekonomiky nicméně začala dosahovat značně vyššího růstu.

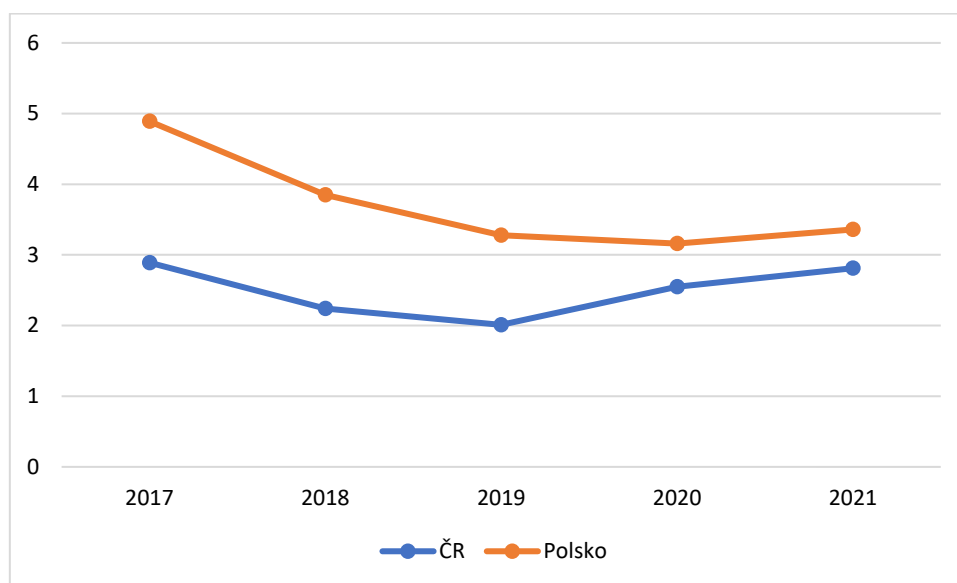
Graf č. 7: HDP na obyvatele během let 2017-2021 v USD

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

S nezaměstnaností si během let 2019-2021 poradilo lépe Polsko, ačkoliv její celková míra stále převyšuje Českou republiku. Díky rychlým protikrizovým opatřením ve formě podpory pro zaměstnance a zaměstnavatele se obě země vyhnuli většímu nárůstu tohoto ukazatele.

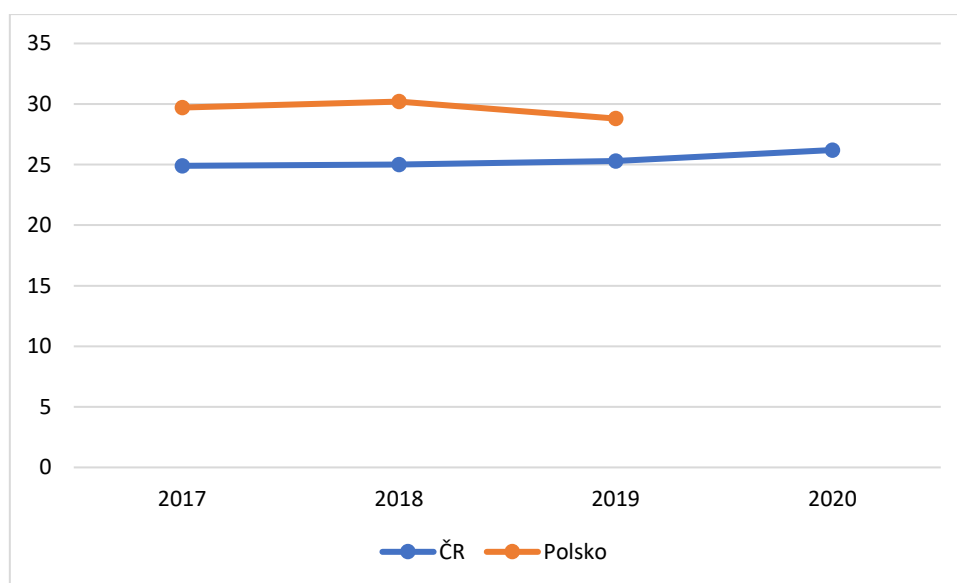
Graf č. 8: Nezaměstnanost během let 2017-2021 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Poslední hodnoty Gini indexu Polska v databázi Světové banky pochází z roku 2019 a naznačují sestupný trend z 30,2 % na 28,8 % (Světová banka, 2023c). To potvrzuje i Eurostat, který vyobrazuje příjmovou nerovnost v Polsku z let 2020 a 2021 jako progresivně snižující (Eurostat, 2023b). Oproti tomu se po celou dobu trvání období Gini index České republiky podle obou institucí zvyšoval.

Graf č. 9: Gini index během let 2017-2020 v procentech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky, 2023

Strana PiS plynule navázala na socioekonomické programy, které vláda zaváděla již během let 2015-2019. Hlavními body se v první části třetího období stalo zvyšování minimální mzdy i důchodů. PiS se rovněž zaměřila na zvýhodnění fyzicky či mentálně postižených obyvatel. Ačkoliv se díky těmto krokům míra příjmové nerovnosti v zemi nadále snižovala, rodinným programům (konkrétně například 500+) je přisuzován odliv až 100 000 polských žen z pracovního trhu. Na vině je částečně i nedostatek jeslí a školek. Mimo to vláda pokračovala v opomíjení zdravotnického systému, který nadále zůstával podfinancovaný. Zaostalé zdravotnictví se projevilo v druhé vlně pandemie Covidu-19, kdy se míra úmrtnosti v Polsku řadila do nejvyšších v celé EU (Matthes et al., 2022). Odezva ze strany státu ve formě podpůrných programů během vládních omezení je nicméně hodnocena vesměs pozitivně.

Podobně jako PiS se i vláda pod hnutím ANO pouštěla do redistribuční politiky. Oproti předchozí vládě se minimální mzdy procentuálně zvyšovaly větší měrou. Podobný posun zaznamenaly i důchody, u nichž se občas přidávalo i nad rámec valorizace (například takzvané „rouškovně“ o 5 000 Kč). Problém důchodové reformy se během tohoto funkčního období nicméně opět nepodařilo vyřešit, jelikož vláda nepřišla s konkrétním plánem. Oproti PiS, která si zakládá na silném státu, který se jako jediný dokáže postarat o finančně znevýhodněné, je hnutí ANO více nevyzpytatelné. Příkladem toho je zrušení superhrubé mzdy z roku 2020, které ve výsledku nejvíce pomohlo lidem s vyšším příjmem a připravilo stát o část příjmu.

5 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo analyzovat využívání ekonomického populismu českým hnutím ANO a polskou stranou PiS. Prvotně došlo k popsání historického kontextu populismu v České republice a postkomunistickém Polsku společně s vysvětlením pojmů spojených s tématem práce. Na základě působení ANO a PiS ve vysoké politice byla analýza rozdělena do tří časových období, kde byl prostor pro podrobnější zkoumání ekonomických indikátorů (primárně HDP na obyvatele, nezaměstnanost a Gini index) a redistribuční politiky obou uskupení.

Práce poukázala na značné rozdíly v tom, jakým způsobem využívají obě uskupení redistribuční politiku. Strana PiS silně akcentovala socioekonomickou nerovnost již od začátku prvního zkoumaného období v roce 2015. Ta po delší dobu stagnovala, ačkoliv HDP země rostlo a nezaměstnanost se snižovala. Nespokojenost určitých skupin obyvatel tak PiS využila ve svůj prospěch a po dobu svého vládnutí implementovala různorodé podpůrné programy, které příjmové nerovnosti úspěšně zmenšovaly. Tato řešení byla nicméně silně populistická, jelikož pokračovala v rozdělování společnosti, neřešila nerovnost systematicky a zanedbávala jiná odvětví země, například zdravotnictví. Zároveň tak ukotvila silnější závislost obyvatel Polska na státu, a hlavně na straně PiS, která tyto redistribuční příspěvky poskytovala. Zavádění těchto programů ale v očích polských občanů podle průzkumů znamenalo zlepšení celkové životní situace v zemi a pomohlo PiS ke zvýšení podpory.

ANO zažívalo v letech 2015-2021 oproti PiS graduální proměnu ve svém směřování. Hnutí se ve volbách 2013 prezentovalo jako politické uskupení představující změnu oproti tradičním stranám. Po svém prvním funkčním období ve vládě přebralo od svého původně většího koaličního partnera ČSSD ve větší míře akcentování sociálněekonomických témat. Tato skutečnost je v souladu s trendem úpadku sociálnědemokratických stran v Evropě a odlivu voličů částečně i k populistickým uskupením. Ve druhém funkčním období tak hnutí kladlo na sociální témata větší důraz. Důkazem toho může být například progresivní zvyšování minimální mzdy či důchodů, do kterých občasně ANO zasahovalo i nad rámec systematických možností. Společně s tím ale došlo ke zrušení superhrubé mzdy, což znamenalo nižší daňové odvody pro obyvatele s vyššími příjmy. Oproti straně PiS, která je pevně zakotvena ve směru svého působení, je tak hnutí ANO více flexibilní a není spojené s jednou konkrétní ideologií.

Volby do Sejmu v letech 2015 a 2019 vyhrála PiS z velké části právě díky ekonomickému volení, které ve svých člancích popisují například Hugo Marcos-Marne (Marcos-Marne et al., 2020) či Vlastimil Havlík a Petr Voda (Havlík & Voda, 2018). Ačkoliv stát zaznamenával silný nárůst ekonomiky, jeho obyvatele jej nepociťovali ve stejné míře. Rozhodli se tak vyhledat alternativu, která jim nabídla nejvíce a společně s tím potrestali dosavadní vládu u voleb. Podobně tomu bylo i u hnutí ANO, které voličům slibovalo změnu statu quo a před volbami využívalo jednorázových příspěvků pro lepší výsledky. Obě uskupení se ve svých volebních programech i v následujících vládách zaměřovala na ekonomicky znevýhodněné vrstvy obyvatel, ačkoliv obě jiným způsobem a na jiné demografické skupiny. Hnutí ANO se

zaměřovala převážně na obyvatele v důchodovém věku, studenty a na zvyšování minimální mzdy. Ačkoliv strana PiS nejdříve snížila věk odchodu do důchodu, kladla největší důraz na pomoc rodinám. Přesto ale nebyla schopna řešit problém s nedostatkem školek a jeslí. Postupem času začala zavádět podpůrné programy i pro penzisty a zaobírala se také dostupným bydlením.

Limitace této bakalářské práce tkví především v neustálené a mnohdy subjektivní definici populismu v kontextu redistribuční politiky. Přerozdělování se v současnosti věnují i politické subjekty, které rysy populistického uskupení nevykazují. Je tak složité určit, jaké kroky se dají za populistické považovat a jaké již nikoliv. PiS a ANO jsou pouze jedny z mnoha uskupení, co díky využívání socioekonomické nerovnosti dokážou značně uspět a udržet se ve vysoké politice. Ačkoliv obě uskupení tuto tematiku silně akcentují, nestojí ekonomický populismus za veškerým jejich úspěchem. Společně s ním využívá PiS pro zisk voličů například i potratovou politiku či nativismus. Právě k nativismu hnutí ANO postupně také směřuje, ačkoliv zůstává u svého technokratického charakteru. Je proto potřeba se této problematice v následujících letech nadále věnovat a zkoumat i jiné populistické subjekty.

6 Summary

The main aim of this bachelor thesis was to analyse the use of economic populism by the Czech movement ANO and the Polish party PiS. Initially, the historical context of populism in the Czech Republic and post-communist Poland was described along with an explanation of the concepts related to the topic of the thesis. On the basis of ANO's and PiS's presence in high politics, the analysis was divided into three time periods, where there was room for a more detailed examination of economic indicators (primarily GDP per capita, unemployment and the Gini index) and the redistributive policies of both political subjects.

The work highlighted significant differences in the way the two subjects use redistributive policies. The PiS party has strongly emphasised socio-economic inequality since the beginning of the first period examined in 2015. This inequality has stagnated for a long time, although the country's GDP has been growing and unemployment has been decreasing. Thus, PiS used the discontent of certain groups of the population to its advantage and implemented various support programmes throughout its rule, which successfully reduced income

inequality. However, these solutions were strongly populist as they continued to divide society, did not address inequality systematically and neglected other sectors of the country, such as health care. At the same time, they anchored a stronger dependence of the Polish population on the state, and especially on the PiS party, which provided these redistributive benefits. However, in the eyes of Polish citizens, according to surveys, the introduction of these programmes improved the overall living situation in the country and helped PiS to increase its support.

In comparison to PiS, ANO experienced a gradual change in its direction between 2015 and 2021. The movement presented itself in the 2013 elections as a political grouping representing a change from traditional parties. After its first term in government, it took over from its formerly larger coalition partner, ČSSD, in emphasising socio-economic issues to a greater extent. This is in line with the trend of the decline of social democratic parties in Europe and the outflow of voters partly to populist groups. In its second term, the movement has thus placed greater emphasis on social issues. This is evidenced, for example, by the progressive increase in the minimum wage and pensions, which ANO has occasionally intervened in beyond its systematic possibilities. However, this was accompanied by the abolition of the super gross wage, which meant lower tax payments for higher-income earners. Compared to the PiS party, which is firmly rooted in its direction, the ANO movement is thus more flexible and not tied to one particular ideology.

PiS won the 2015 and 2019 Sejm elections in large part due to the phenomenon of economic vote, as described in articles by Hugo Marcos-Marne (Marcos-Marne et al., 2020) and Vlastimil Havlík and Petr Voda (Havlík & Voda, 2018), for example. Although the state was experiencing a strong economic growth, its inhabitants did not feel it to the same extent. Thus, they decided to look for the alternative that offered them the most and, together with that, they punished the incumbent government at the polls. The same was true for the ANO movement, which promised voters a change in the status quo and used one-off contributions before the elections to achieve better results. Both groups targeted the economically disadvantaged in their election programmes and in subsequent governments, although both in different ways and to different demographic groups.

The limitations of this thesis lie primarily in the constant and often subjective definition of populism in the context of redistributive politics. Redistribution is currently also being

pursued by political entities that do not exhibit the characteristics of a populist group. It is thus difficult to determine which actions can be considered populist and which can no longer be considered populist. PiS and ANO are just one of many groups that have been able to make significant gains and stay in high politics by exploiting socio-economic inequality. Although both groups strongly emphasise this issue, economic populism is not behind all their success. Along with it, PiS uses, for example, abortion politics or nativism to win voters. The ANO movement is also gradually moving towards nativism, although it is sticking to its technocratic character. It is therefore necessary to continue to look into this issue in the coming years and with it also examine other populist entities.

Použitá literatura

Abou-Chadi, T., Mitteregger, R., & Mudde, C. (2021). *LEFT BEHIND BY THE WORKING CLASS? Social Democracy's Electoral Crisis and the Rise of the Radical Right*. 36.

Akkerman, A., Mudde, C., & Zaslove, A. (2014). How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, 47(9), 1324–1353. <https://doi.org/10.1177/0010414013512600>

ANO. (2013). *Program hnutí ANO 2011 pro volby do Poslanecké sněmovny 2013*. https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/82430_2013.pdf

ANO. (2017). *Ted' nebo nikdy—Program hnutí ANO pro volby do Poslanecké sněmovny 2017*. https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2018-2/82430_2017.pdf

Balik, S., & Hlousek, V. (2016). The development and transformation of the Czech party system after 1989 1. *Acta politologica*, 8, 103–117.

Bell, J. (1997). *Unemployment Matters: Voting Patterns during the Economic Transition in Poland, 1990-1995 on JSTOR*. <https://www.jstor.org/stable/154085>

Benczes, I., & Szabó, K. (2022). An Economic Understanding of Populism: A Conceptual Framework of the Demand and the Supply Side of Populism. *Political Studies Review*, 14789299221109448. <https://doi.org/10.1177/14789299221109449>

Berman, S., & Snegovaya, M. (2019). Populism and the Decline of Social Democracy. *Journal of Democracy*, 30(3), 5–19. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0038>

Bertelsmann Stiftung. (2018a). *BTI 2018 Country Report—Czech republic*. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2018_CZE.pdf

Bertelsmann Stiftung. (2018b). *BTI 2018 Country Report—Poland*. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2018_POL.pdf

Bertelsmann Stiftung. (2020a). *BTI 2020 Country Report—Czech Republic*. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2020_CZE.pdf

Bertelsmann Stiftung. (2020b). *BTI 2020 Country Report—Poland*. https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2020_POL.pdf

Bertelsmann Stiftung. (2022a). *BTI 2022 Czech Republic Country Report*. BTI 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report?isocode=CZE&cHash=0480b5c9b7a234bd4dc9c71c0f1f140a>

Bertelsmann Stiftung. (2022b). *BTI 2022 Poland Country Report*. BTI 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-dashboard?isocode=POL&cHash=374dd25d1dae2caa8fde57ddb7efee15>

Biec, M. (2011). Reasons Why Poland Avoided the 2007-2009 Recession. *Prace i Materiały*, 86(2), 39–66.

Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>

CBOS. (2017). *Opinions about the “Family 500+” programme one year after introduction*. https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2017/036_17.pdf

CBOS. (2019a). *Detailed Government Ratings at the End of the Term*. https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2019/125_19.pdf

CBOS. (2019b). *Material living conditions*. https://www.cbos.pl/EN/publications/reports/2019/064_19.pdf

CBOS. (2019c). *Party preferences week before elections*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_127_19.PDF

ČT24. (2020). *Koalice se shodla na jednorázovém příspěvku pro důchodce. Každý by měl dostat pět tisíc korun*. ČT24 - Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR - Česká televize. <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3171669-koalice-se-shodla-na-jednorazovem-prispevku-pro-duchodce-kazdy-z-nich-mel-dostat>

Dawson, A. (1995). Unemployment in Poland. *Geography*, 80(3), 287–289.

Eurostat. (2017). *Key figures on Europe—2017 edition*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15216629/15218149/KS-EI-17-001-EN-N.pdf/60c310cb-449b-9a0f-a8e5-53c29c8adb69?t=1666803624703>

Eurostat. (2023a). *General government gross debt—Annual data*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina225/default/table>

Eurostat. (2023b). *Gini coefficient of equivalised disposable income*.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di12/default/table?lang=en

Eurostat. (2023c). *Real GDP growth rate—Volume*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>

Eurostat. (2023d). *Statistics* | Eurostat.
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00115/default/table>

Evropská komise. (2023). *Poland—Employment, Social Affairs & Inclusion—European Commission*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1124&langId=en&intPageId=4718>

Garner, T., & Terrell, K. (1998). A Gini Decomposition Analysis of Inequality in the Czech and Slovak Republics During the Transition. *The Economics of Transition*, 6.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0351.1998.tb00035.x>

Guasti, P., Mansfledová, Z., Myant, M., & Bönker, F. (2017). *2017 Czech Republic Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2017/country/SGI2017_Czechia.pdf

Guasti, P., Mansfledová, Z., Myant, M., & Bönker, F. (2019). *2019 Czechia Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2019/country/SGI2019_Czechia.pdf

Guasti, P., Mansfledová, Z., Myant, M., & Bönker, F. (2021). *2021 Czechia Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2021/country/SGI2021_Czechia.pdf

Guasti, P., Mansfledová, Z., Myant, M., & Bönker, F. (2022). *2022 Czechia Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2022/country/SGI2022_Czechia.pdf

Guiso, L., Herrera, H., MORELLI, M., & Sonno, T. (2017). DEMAND AND SUPPLY OF POPULISM. *BANKPEDIA REVIEW*, 7, 7. https://doi.org/10.14612/GUISO_HERRERA_MORELLI_SONNO_1-2_2017

Guriev, S. (2018). Economic Drivers of Populism. *AEA Papers and Proceedings*, 108, 200–203.

Hanley, S., & Vachudova, M. A. (2018). Understanding the illiberal turn: Democratic backsliding in the Czech Republic. *East European Politics*, 34(3), 276–296. <https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1493457>

Havlík, V. (2015). *The Economic Crisis in the Shadow of Political Crisis: The Rise of Party Populism in the Czech Republic*, in: Hanspeter Kriesi and Takis S. Pappas (eds.) *European Populism in the Shadow of the Great Recession (Colchester: ECPR Press, 2015)*, pp. 199–216. (s. 199–216).

Havlík, V. (2019). Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe. *Problems of Post-Communism*, 66(6), 369–384. <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1580590>

Havlík, V., & Hloušek, V. (2014). Dr Jekyll and Mr Hyde: The Story of the Populist Public Affairs Party in the Czech Republic. *Perspectives on European Politics and Society*, 15(4), 552–570. <https://doi.org/10.1080/15705854.2014.945254>

Havlík, V., & Voda, P. (2018). Cleavages, Protest or Voting for Hope? The Rise of Centrist Populist Parties in the Czech Republic. *Swiss Political Science Review*, 24. <https://doi.org/10.1111/spsr.12299>

Heale, R., & Twycross, A. (2018). What is a case study? *Evidence-Based Nursing*, 21(1), 7–8. <https://doi.org/10.1136/eb-2017-102845>

IPU. (1993). *POLAND: parliamentary elections Sejm, 1993*. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2255_93.htm

Ivaldi, G., & Mazzoleni, O. (2020). Economic populism and sovereigntism: The economic supply of European radical right-wing populist parties. *European Politics and Society*, 21(2), 202–218. <https://doi.org/10.1080/23745118.2019.1632583>

Jasiewicz, K. (2014). *The New Populism in Poland: The Usual Suspects?: Problems of Post-Communism: Vol 55, No 3*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/PPC1075-8216550302?journalCode=mppc20>

Jastramskis, M., Kuokštis, V., & Baltrukevičius, M. (2021). Retrospective voting in Central and Eastern Europe: Hyper-accountability, corruption or socio-economic inequality? *Party Politics*, 27(4), 667–679. <https://doi.org/10.1177/1354068819880320>

Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., Ostiguy, P., Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., & Ostiguy, P. (Ed.). (2017). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford University Press.

Kopecký, P. (2017). The Rise of the Power Monopoly: Political Parties in the Czech Republic. In *Post-Communist EU Member States* (s. 139–160). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315246321-14>

Kunštát, D. (2004). *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: Historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. <https://www.soc.cas.cz/publikace/verejna-podpora-kscm-po-roce-1989-historicka-vychodiska-politicke-socialni-souvislosti>

Marcos-Marne, H., Plaza-Colodro, C., & Freyburg, T. (2020). Who votes for new parties? Economic voting, political ideology and populist attitudes. *West European Politics*, 43(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1608752>

Margalit, Y. (2019). Economic Insecurity and the Causes of Populism, Reconsidered. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 152–170. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.152>

Markowski, R. (2016). The Polish parliamentary election of 2015: A free and fair election that results in unfair political consequences. *West European Politics*, 39(6), 1311–1322. <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1177305>

Markowski, R. (2019). Creating Authoritarian Clientelism: Poland After 2015. *Hague Journal on the Rule of Law*, 11(1), 111–132. <https://doi.org/10.1007/s40803-018-0082-5>

Markowski, R. (2020). Plurality support for democratic decay: The 2019 Polish parliamentary election. *West European Politics*, 43(7), 1513–1525. <https://doi.org/10.1080/01402382.2020.1720171>

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2016). *2016 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2016/country/SGI2016_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2017). *2017 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2017/country/SGI2017_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2018). *2018 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2018/country/SGI2018_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2019). *2019 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2019/country/SGI2019_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2020). *2020 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2020/country/SGI2020_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2021). *2021 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2021/country/SGI2021_Poland.pdf

Matthes, C.-Y., Markowski, R., & Bönker, F. (2022). *2022 Poland Country Report | SGI Sustainable Governance Indicators*. https://www.sgi-network.org/docs/2022/country/SGI2022_Poland.pdf

Mazurek, J. (2011). *Comparison of Impacts of the Financial Crisis on the Czech Republic Regions by Cluster Analysis*.

Ministerstwo rodziny, práce a sociálních věcí. (2019). *Program „Opieka 75+”—Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej—Portal Gov.pl*. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75>

MPSV. (2023). *Červnová valorizace důchodů: Průměrný starobní důchodce dostane o 750 korun více*. <https://www.mpsv.cz/-/cervnova-valorizace-duchodu-prumerny-starobni-duchodce-dostane-o-750-korun-vice>

Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2013). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48(2), 147–174. <https://doi.org/10.1017/gov.2012.11>

Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2018). Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667–1693. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>

Myant, M. (2007). Economic Transformation in the Czech Republic: A Qualified Success. *Europe-Asia Studies*, 59(3), 431–450.

Orenstein, M. A., & Bugarič, B. (2022). Work, family, Fatherland: The political economy of populism in central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 29(2), 176–195. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1832557>

Ost, D. (2018). Workers and the Radical Right in Poland. *International Labor and Working-Class History*, 93, 113–124. <https://doi.org/10.1017/S0147547917000345>

PiS. (2015). *Program PiS 2015*. https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2020-1/92436_2015.pdf

PiS. (2019). *Program PiS 2019*. https://manifesto-project.wzb.eu//down/originals/2021-1/92436_2019.pdf

Powell, E. N., & Tucker, J. A. (2014). Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches. *British Journal of Political Science*, 44(1), 123–147. <https://doi.org/10.1017/S0007123412000531>

Randhawa, R. K. (2002). POLAND IN TRANSITION: SUCCESSES IN THE INITIAL PHASE. *India Quarterly*, 58(1), 139–152.

Rondinelli, D. A., & Yurkiewicz, J. (1996). Privatization and Economic Restructuring in Poland: An Assessment of Transition Policies. *The American Journal of Economics and Sociology*, 55(2), 145–160.

Slomczynski, K., & Shabad, G. (2012). Perceptions of political party corruption and voting behaviour in Poland. *Party Politics*, 18(6), 897–917. <https://doi.org/10.1177/1354068810393266>

Stanley, B., & Czeński, M. (2022). Uninformed or informed populists? The relationship between political knowledge, socio-economic status and populist attitudes in Poland. *East European Politics*, 38(1), 43–60. <https://doi.org/10.1080/21599165.2021.1876676>

Stockemer, D. (2019). *Conclusion: A Comparative Perspective* (s. 123–139). https://doi.org/10.1007/978-3-319-96758-5_8

Světová banka. (2023a). *GDP per capita, Czechia*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=CZ>

Světová banka. (2023b). *GDP per capita, Poland*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=PL>

Světová banka. (2023c). *Gini index—Czechia, Poland*. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2020&locations=PL-CZ&name_desc=true&start=1992&view=chart

Světová banka. (2023d). *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate)—Poland, Czechia.*

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=PL-CZ>

Szczerbiak, A. (2002). *Poland's Unexpected Political Earthquake: The September 2001 Parliamentary Election.* <https://doi.org/10.1080/714003608>

Taggart, P. (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 269–288. <https://doi.org/10.1080/1356931042000263528>

Vláda ČR. (2014). *Programové prohlášení vlády Bohuslava Sobotky.* <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/>

Vláda ČR. (2018). *Programové prohlášení vlády Andreje Babiše.* https://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-165960/#Socialni_politika_a_zamestnanost

Voda, P., & Havlík, V. (2021). The Rise of Populists and Decline of Others: Explanation of Changes in Party Support in the Czech Republic. *Problems of Post-Communism*, 68(4), 279–291. <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869906>

Wysocka, O. (2009). *Populism in Poland: In/visible Exclusion.*

Zubek, V. (1995). The phoenix out of the ashes: The rise to power of Poland's post-communist SdRP. *Communist and Post-Communist Studies*, 28(3), 275–306. [https://doi.org/10.1016/0967-067X\(95\)00019-Q](https://doi.org/10.1016/0967-067X(95)00019-Q)

Seznam příloh

Příloha č. 1: HDP na obyvatele během let 2013-2017 v USD (graf)

Příloha č. 2: Nezaměstnanost během let 2013-2017 v procentech (graf)

Příloha č. 3: Gini index během let 2010-2017 v procentech (graf)

Příloha č. 4: HDP na obyvatele během let 2015-2019 v USD (graf)

Příloha č. 5: Nezaměstnanost během let 2015-2019 v procentech (graf)

Příloha č. 6: Gini index během let 2015-2019 v procentech (graf)

Příloha č. 7: HDP na obyvatele během let 2017-2021 v USD (graf)

Příloha č. 8: Nezaměstnanost během let 2017-2021 v procentech (graf)

Příloha č. 9: Gini index během let 2017-2020 v procentech (graf)